

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ลักษณะทั่วไปทางกายภาพของจังหวัดน่าน

1. ลักษณะภูมิประเทศ

1.1 ขอบเขตภูมิประเทศ

จังหวัดน่าน ตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ระหว่างเส้นแวง 180 01 -19 34 และเส้นรุ้ง 100 21-101 22 ตะวันออกมีเนื้อที่ประมาณ 7,170,039 ไร่ หรือประมาณ 11,472 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขต

ทิศเหนือและทิศตะวันออก	ติด	สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศใต้	ติด	จังหวัดแพร่และจังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศตะวันตก	ติด	จังหวัดพะเยา

1.2 สภาพพื้นที่

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดน่านประกอบไปด้วยภูเขา ซึ่งมีความลาดชันมากกว่า 30 เปอร์เซ็นต์ มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่เป็นแบบลูกคลื่นลอนลาดและพื้นที่แบบลูกคลื่นลอนชัน โดยปกติแล้วภูเขาในจังหวัดน่านจะไม่สูงมากนัก มองจากตรงเขตกแดนติดต่อสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บางยอดมีความสูงถึง 2,000 เมตร (เช่นดอยหลวงพระบาง สูงถึง 2,115 เมตร) ส่วนบริเวณที่เป็นที่ราบลุ่มจะเป็นพื้นที่ยาวตามแนวเหนือใต้ ซึ่งจะมีความสูง 200-300 เมตร จากระดับน้ำทะเล ที่ราบลุ่มที่กว้างที่สุด คือที่ราบลุ่มน่าน-สา ซึ่งยาวไปตามแม่น้ำน่าน ส่วนที่ราบลุ่มที่แคบๆ มีกระจัดกระจายทั่วไป ทางทิศตะวันตกของอำเภอเมืองน่าน ใกล้จังหวัดพะเยา และจังหวัดแพร่ จะมีที่ราบลุ่มเล็กๆ ของแม่น้ำสอศ ซึ่งมีความสูงประมาณ 400 เมตร จากระดับน้ำทะเล

2. ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดน่านมีภูมิอากาศเป็นแบบ ฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู (Tropical savanna หรือ "Aw") ตามการจำแนกภูมิอากาศของ Koppen อาจแบ่งได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ เดือนเมษายน หรือ ต้นพฤษภาคม ถึงราวกลางเดือนตุลาคม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคม ถึงปลายเดือนกุมภาพันธ์ ในช่วงนี้จะได้รับอิทธิพล

มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะพัดพาเอาอากาศหนาวและแห้งมา ส่วนฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงปลายเดือนเมษายน ในช่วงนี้จะได้รับอิทธิพลมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งในช่วงนี้อาจมีลูกเห็บตกด้วย

2.1 ปริมาณน้ำฝน ประมาณ 40 % ของปริมาณน้ำฝนทั้งหมด จะตกในฤดูฝน คือ ช่วงตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม อย่างไรก็ตามปริมาณน้ำฝนก็ยังคงแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่เนื่องจากความต่างระดับของพื้นที่ ด้านการรับลม หรือด้านอับลมของเทือกเขา (ได้สุดของจังหวัด) ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,692 ม.ม. นอกจากนี้ยังแตกต่างกันในระหว่างปีต่อปี ตัวอย่างเช่น อำเภอทุ่งช้าง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2502-2511 ปริมาณน้ำฝนสูงสุด 2,092 ม.ม. ในปี พ.ศ.2506 และปริมาณน้ำฝนต่ำสุด 1,243 ม.ม. ในปี พ.ศ.2508

ตารางแสดงปริมาณน้ำฝนของจังหวัดน่าน ปี 2535-2541

เดือน	ปริมาณน้ำฝน (ม.ม.)					
	2535	2536	2537	2538	2539	2540
มกราคม	29.10	*	0.00	8.60	2.00	0.00
กุมภาพันธ์	79.50	0.00	0.40	*	49.10	0.20
มีนาคม	0.00	95.00	125.70	11.60	26.20	47.20
เมษายน	25.50	53.20	110.60	71.00	141.70	101.50
พฤษภาคม	71.20	125.80	177.30	145.50	60.20	48.30
มิถุนายน	83.00	107.90	132.80	105.00	132.60	49.90
กรกฎาคม	269.30	221.20	302.80	338.70	111.60	286.10
สิงหาคม	192.00	187.00	447.40	503.30	258.10	316.60
กันยายน	194.00	185.20	94.80	94.20	104.00	239.00
ตุลาคม	70.50	16.00	32.20	40.00	87.20	78.20
พฤศจิกายน	0.00	*	4.70	158.30	18.50	2.10
ธันวาคม	92.40	0.00	3.40	0.00	0.00	0.00
รวม	1,106.50	981.30	1,432.10	1,476.20	989.20	1,169.10
เฉลี่ย	92.21	82.61	119.34	123.02	82.43	97.43

หมายเหตุ

* หมายถึงมีปริมาณน้ำฝนแต่วัดได้ต่ำกว่า 0.1 ม.ม.

ที่มา

สถานีอุตุนิยมวิทยาน่าน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

2.2 อุณหภูมิ

อุณหภูมิจังหวัดน่าน เฉลี่ยตลอดปี 26.34 C เดือนที่อุณหภูมิเฉลี่ยสูงที่สุดคือเดือนเมษายน ซึ่งมีอุณหภูมิ 35.13 C และเดือนที่อุณหภูมิเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ เดือนมกราคม ซึ่งมีอุณหภูมิ 17.55 C

2.3 ความชื้นสัมพัทธ์

ความชื้นสัมพัทธ์ของจังหวัดน่านเฉลี่ยตลอดปี 77.6 % ในเดือนกันยายน จะมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยสูงสุด คือ 85.5 % และเดือนเมษายน จะมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยต่ำสุด คือ 66.3 %

2.4 สภาพสมมูลย์ของน้ำสำหรับทำการเกษตร

จากสถิติทางกรมอุตุนิยมวิทยาของอำเภอต่างๆ ในจังหวัดน่าน เราพอนำมาคำนวณหาช่วงการขาดแคลนน้ำ หรือช่วงปริมาณน้ำมากเกินไปของแต่ละอำเภอได้ โดยวิธีการของ มาร์ตัน (Mortonne) ซึ่งวิธีนี้นับเป็นวิธีที่ได้คิดค้นขึ้นมา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาช่วงที่พืชควรขาดน้ำ หรือไม่ขาดน้ำในรอบปี แต่เป็นวิธีโดยประมาณในกรณีที่ตัวเลขมีจำกัดเพียงแต่ปริมาณน้ำฝน และอุณหภูมิประจำเดือน (ชนู, 2541)

ประวัติความเป็นมาของอำเภอปัว

ตามตำนานเมืองเหนือ และพงศาวดารเมืองน่าน ได้บันทึกไว้ พระยาภูคาผู้ครองเมืองย่าง (ตำบลศิลาเพชร) อำเภอปัว มีบุตรบุญธรรมสององค์ องค์พี่ชื่อขุนนุ่น องค์น้องชื่อขุนฟอง เมื่อขุนนุ่นอายุได้ 18 ปี ขุนฟองอายุได้ 16 ปี ทั้งสองจึงไปหาเถรแต่ง ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ เพื่อให้ช่วยสร้างบ้านแบ่งเมืองให้ เถรแต่งจึงให้ขุนนุ่นไปครองเมืองจันทบุรี (เมืองหลวงพระบาง) ให้ขุนฟองครองเมืองวรรณคร (เมืองปัว) เมื่อขุนฟองพิราลัย พระยาแก้วเกื่อนผู้ครองเมืองต่อมา พระยาแก้วเกื่อนมีเมียชื่อ พระนางคำปิ่น มีโอรสชื่อขุนไสยศ ขณะที่ขุนไสยศประสูติ เกิดความแห้งแล้ง พระมารดาจึงอธิษฐานขอน้ำ ผ่นได้ตกมาไหลนองพัดเอาหินผามาด้วย จึงชื่อว่าพญาผานอง ต่อมาได้สมรสกับพระนางอ้อลิ้ม มีโอรส 6 องค์

พญาผานองครองเมืองวรรณครเมื่อ พ.ศ.1865 ตลอดระยะเวลาที่ครองเมืองวรรณคร มีความสุจริต ยุติธรรม เป็นนักรบที่เข้มแข็งและนักปกครองที่ดี เมืองวรรณครเจริญรุ่งเรืองมาก ไม่มีเมืองใดกล้ายกทัพมาตี

จนถึง พ.ศ.1895 รวม 30 ปี ครั้นพิราลัย โอรสองค์โตชื่อพระยาการเมือง ได้ครองเมืองวรรณคร ครั้งหนึ่งพระยาการเมืองไปกรุงสุโขทัย ตอนกลับมาพระราชทูตเข้า 7 องค์มาด้วย และบรรจู้ไว้ดอยเพียงแซ่แห่ง (เมืองน่าน) ต่อมาพระยาการเมืองต้องการอยู่ใกล้พระราชทูต จึงย้ายเมืองวรรณครไปที่เวียงแซ่แห่ง (เมืองน่าน) ต่อมาพระยาการเมืองพิราลัย เจ้าผากองราชบุตร ขึ้นเสวยราช ได้ย้ายเมืองจากเวียงแซ่แห่ง มาสร้างที่เมืองนันทบุรี (เมืองน่านปัจจุบัน)

“เมืองวรรณคร” เปลี่ยนชื่อเป็น “เมืองปัว” ด้วยเหตุผลใด วันเดือนปีใด ไม่มีหลักฐาน ต่อมา เมื่อประกาศ พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 เมืองปัวได้ยกฐานะเป็นอำเภอมาจนปัจจุบัน

ข้อมูลการปกครอง

แบ่งการปกครองออกเป็น

ภูมิภาค

ตำบล	12 แห่ง	กำนัน	12 คน
หมู่บ้าน	98 แห่ง	สารวัตรกำนัน	12 คน
สภาตำบล	1 แห่ง	แพทย์ประจำตำบล	12 คน
		ผู้ใหญ่บ้าน	86 คน
		ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง	196 คน

ท้องถิ่น

เทศบาล 1 แห่ง
 อบต. 11 แห่ง

ประชากร

ประชากรตามสถิติทะเบียนราษฎร (รวมในเขตเทศบาล สุขาภิบาล) ณ วันที่ 30 กันยายน 2541 รวม 66,110 คน 15,504 หลังคาเรือน ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ 90.62 คน/ ตร.กม.

ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ

ส่วนกลาง	3 แห่ง	ส่วนท้องถิ่น	12 แห่ง
ส่วนภูมิภาค	19 แห่ง	รัฐวิสาหกิจ	5 แห่ง

ตลาดทั่วไป**ที่ตั้ง**

ถนน ปิ้ว-น้ำยาว ตำบล วรนคร อยู่ทางทิศเหนือ ของจังหวัด ห่างจากจังหวัด 60 กิโลเมตร ใช้ระยะเวลา 1 ชั่วโมง (เดินทางจากจังหวัด-อำเภอ)

อาณาเขต

ทิศเหนือ	จด	เขตอำเภอเชียงกลาง
ทิศใต้	จด	เขตอำเภอสันติสุข
ทิศตะวันออก	จด	เขตอำเภอป่อเกล้า
ทิศตะวันตก	จด	เขตอำเภอท่าวังผา

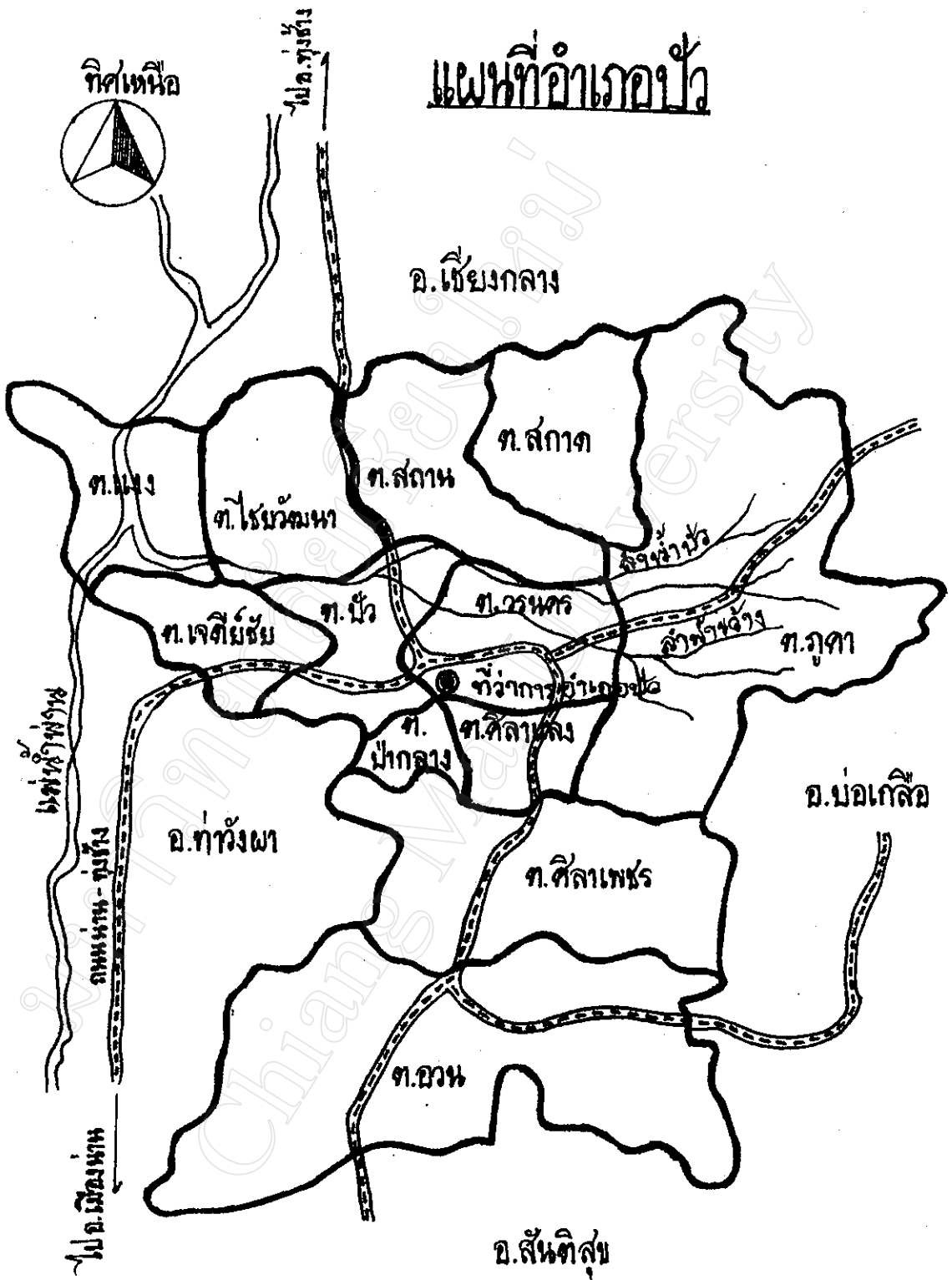
ลักษณะภูมิประเทศ

มีพื้นที่ทั้งหมด	918,125 ไร่	1,469 ตร.กม.
พื้นที่ราบ	183,625 ไร่	ร้อยละ 20
ภูเขา	312,163 ไร่	ร้อยละ 34
พื้นน้ำ	9,181 ไร่	ร้อยละ 1
ป่าไม้	356,125 ไร่	ร้อยละ 77

สภาพภูมิอากาศ

ฤดูร้อน ช่วงระยะเวลาตั้งแต่ มีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ย 30 C
 ฤดูฝน ช่วงระยะเวลาตั้งแต่ มิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม ปริมาณน้ำฝน 1,090 มม./ปี
 ฤดูหนาว ช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พฤศจิกายน ถึงเดือน กุมภาพันธ์

แผนที่อำเภอป่า

สัญลักษณ์

- เขตตำบล, อำเภอ
- ถนน
- แม่น้ำ, ลำน้ำ

ข้อมูลพื้นฐานระดับตำบล

ตำบลลภูคา ประกอบด้วย 12 หมู่บ้าน แยกเป็นหมู่บ้าน อพป. 6 หมู่บ้าน

1. หมู่บ้านปางยาง
2. หมู่บ้านขุนภู
3. หมู่บ้านน้ำปัวผาเวียง
4. หมู่บ้านแจลงหลวง
5. หมู่บ้านตาน้อย
6. หมู่บ้านเตี้ยกลาง
7. หมู่บ้านเตี้ยกุ่มเหิน
8. หมู่บ้านป่าไร่
9. หมู่บ้านห้วยปูน
10. หมู่บ้านเตี้ยห้วยงอน
11. หมู่บ้านกอก
12. หมู่บ้านน้ำปัวพัฒนา

มีพื้นที่ทั้งหมด 128,125 ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่ อบต. 3 ไร่ จำนวนประชากร 4,328 คน แยกเป็นชาย 2,152 คน หญิง 2,176 คน จำนวนครัวเรือน 842 ครัวเรือน

โครงสร้างพื้นฐาน

ประปา 633 หลังคาเรือน
ไฟฟ้า 466 หลังคาเรือน
โทรศัพท์สาธารณะ 6 ตู้

นับถือศาสนา

พุทธ 4,298 คน
คริสต์ 30 คน

งานประเพณี

- ประเพณีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ

สถานที่สำคัญ

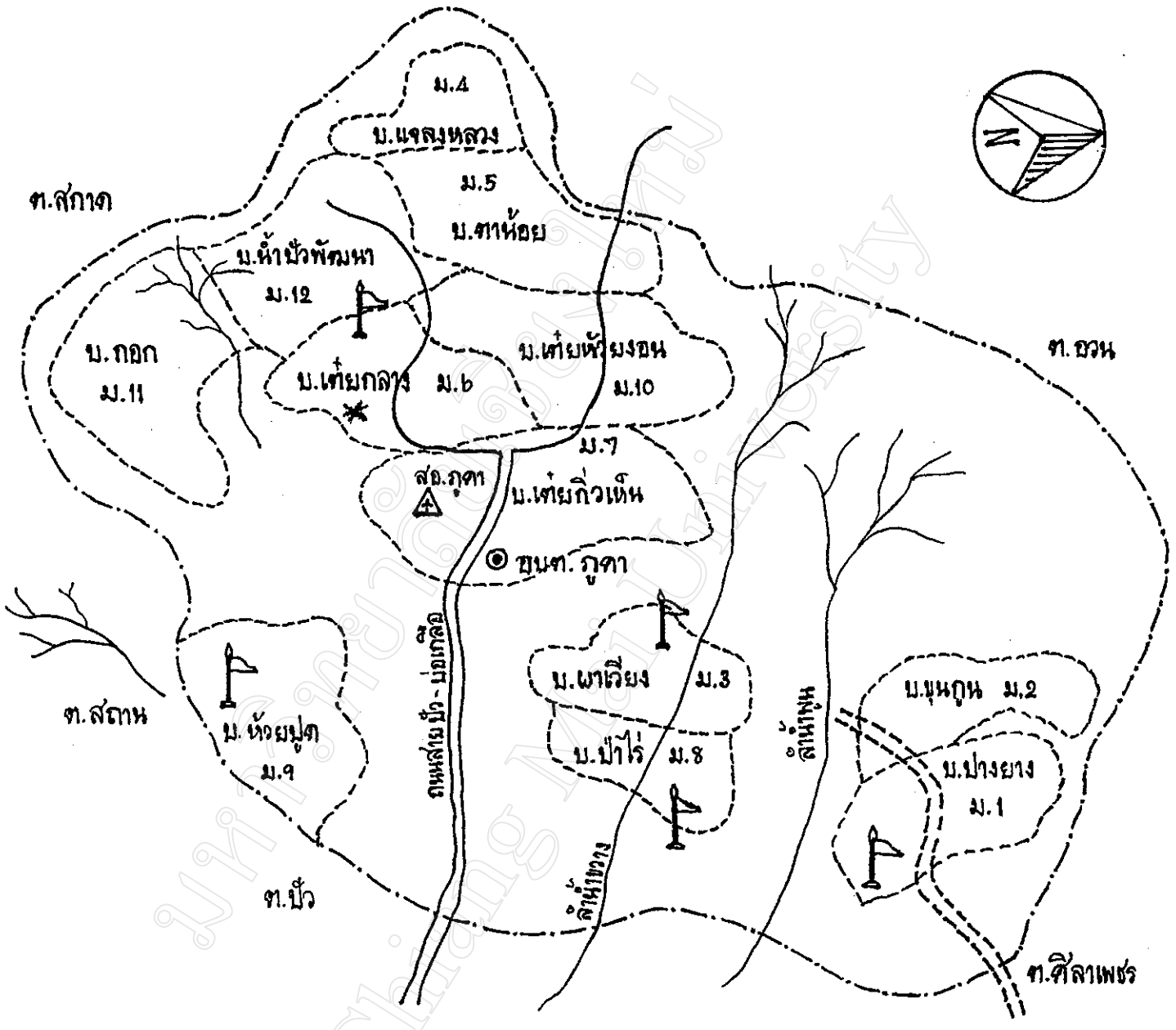
- โรงเรียน 5 แห่ง
- สถานีอนามัย 1 แห่ง

สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ

1. น้ำตกต้นตอง
2. อุทยานแห่งชาติดอยภูคา
3. ถ้ำผาม้อง
4. น้ำตกห้วยเปี่ยน

สินค้าที่มีชื่อเสียง

- สินค้าทางการเกษตร
- มะแขว่น

แผนที่สังเขปตำบลกุตา

สัญลักษณ์

- * หมู่บ้านที่ทำกรวิจัย
- ◎ อบต.
- ==== ถนนดินลูกรัง
- △ สถานีอนามัย
- แม่น้ำ
- โรงเรียน
- ถนน

ประวัติความเป็นมาของประชากรและหมู่บ้านศูนย์กลาง

ชาวลัวะ บ้านศูนย์กลาง หมู่ที่ 6 ตำบลอุฎา อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ชาวลัวะ (Lawa, Lua)ทางวิชาการจัดเป็นเผ่าชนโบราณกลุ่มภาษาออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic) เผ่าชนกลุ่มย่อยที่ได้รับอิทธิพลกลุ่มภาษามอญ-เขมร (Mon Khmer) ชาวไทย จังหวัดน่าน และภาครัฐเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า “ถิ่น” (Htin) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวลาวลุ่มหรือลาวส่วนใหญ่เรียกชาวลัวะว่า “ไผ่ ข่าไฟ” (Phai Kha Phai) ทางด้านภาษาหรือรูป-ลักษณะ มีความคล้ายคลึงกับชาวขมุ (Khamu) และข่าฮ้อ (Kha Haw)

การที่เรียกชาวลัวะอย่างเป็นทางการว่าถิ่น อาจสืบเนื่องจากอดีต ที่ชนกลุ่มนี้สื่อให้ทราบว่าเขาเป็น “คร่าไปรี” แปลว่า คนไปรี ถิ่น ท้องถิ่น (ภูเบศ, 2529) ซึ่งหมายถึงคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่เป็นป่าเขา ในช่วงยุคที่สิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติต่างก็จัดแบ่งชั้นของคนออกเป็นสองระดับ คนที่อาศัยอยู่ในเมืองเป็น “คนก้ำวหน้า” คนที่อาศัยอยู่ในชนบท ใกล้เคียงป่า ในป่าบนภูเขา คนล้าหลัง ด้อยพัฒนา ป่าเถื่อน ฯลฯ (ชลธิรา, 2530) “ชาวบ้านที่นี้เป็นลัวะ” เจ้าหน้าที่ภาครัฐปฏิบัติงานในหมู่บ้านวิจัย กล่าวยืนยัน ขณะเดียวกันชาวบ้านอธิบายว่า ชาวลัวะมีอยู่สองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีความเชื่อถือและประกอบพิธีกรรม “ไสลัด” ในช่วงต้นข้าวตั้งท้อง ช่วงเดือนสิงหาคมของทุกปี อีกกลุ่มหนึ่งประกอบพิธีกรรม “เลิกดอกแดง” ซึ่งทำในช่วงนวดข้าวเสร็จแล้วกลับสู่หมู่บ้าน พิธีกรรมเหล่านี้เป็น “ศาสนา” ที่แสดงถึงความเป็นชาวลัวะของชนชาติทั้งสองกลุ่ม ไม่มีกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นชาวถิ่น

ประมาณ พ.ศ. 2515-2524 กลุ่มประเทศข้างเคียงที่ปกครองด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์ ได้สนับสนุนให้ชาวไทยอีกกลุ่มเรียกตนเองว่า “พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย” (พคท.) ทำการต่อสู้กับภาครัฐด้วยกำลังอาวุธใช้ยุทธศาสตร์ “ป่าล้อมบ้าน บ้านล้อมเมือง” บริเวณพื้นที่คอกภูภาคี่ตกอยู่ภายใต้สถานการณ์ตึงเครียดเช่นเดียวกัน ชาวลัวะ และชาวเขาหลายเผ่าได้ตกเป็นเป้าระดับ “แนวร่วม” ของ พคท. ความรู้พื้นบ้านการเมืองคอมมิวนิสต์ พร้อมๆ กับการได้ว่าจ้างให้ชาวลัวะเดินทางไปซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคจากตลาดอำเภอปัวกลับมายังหมู่บ้าน และส่งต่อไปยัง “ฐานที่มั่น” โดยจ่ายค่าจ้างประมาณหนึ่งในสาม หรือครึ่งหนึ่งของน้ำหนักสิ่งของและระยะทางให้แก่ผู้แบกหาม พคท. ยังทำหน้าที่ถ่ายทอด “การศึกษานอกโรงเรียน” ให้ชาวลัวะรู้จักอ่านออกเขียนได้ และให้ชาวลัวะเรียกตนเองว่า “สหาย” ในขณะที่เดียวกัน ชาวลัวะอีกจำนวนหนึ่งได้รับการว่าจ้างจากเจ้าหน้าที่ของรัฐให้เป็น “อาสาสมัครกาดินแดน” (อส.) ทำหน้าที่สู้รบกับ พคท. ในท้องถิ่นของตนเอง จากประสบการณ์ที่อยู่ในแนวรบนานปี ชาวลัวะกลุ่มแรกมีความเคยชินต่อการเรียกตนเองว่าสหาย ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งยังภาคภูมิใจที่ตนเองเคยเป็น อส. จากการสังเกตทั้งสอง

กลุ่มมีความรู้และเข้าใจวิถีการเมืองน้อยมาก ส่วนการศึกษาของคนหนุ่มสาวที่ได้รับในช่วงการสู้รบ ส่วนใหญ่สามารถเขียนและอ่านชื่อของตนเองได้ เมื่อ “สงคราม” สงบลง กลุ่มสู้รบทั้งสองฝ่ายต่างก็ถอนตัวออกจากคอกบฏฯ ยังคงเหลืออยู่แต่ชาวลัวะ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่บนภูดอยทั่วไป

พ.ศ. 2526 นายสมชาย โลหะโชติ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดน่าน ได้เสนอบริเวณป่าคอกบฏฯกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ต่อมารัฐบาลก็อนุมัติให้เป็นอุทยานแห่งชาติอย่างเป็นทางการ ในช่วงปลายทศวรรษนี้ มีชาวเขาเผ่าแม้วกลุ่มพัฒนาชาติไทย ย้ายถิ่นเข้ามายังบริเวณที่เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ โดยเฉพาะป่าเต็งรังยักษ์ ทำการ “โค่นเผา” เพื่อปลูกฝิ่น หลังจากชาวลัวะร้องเรียนต่ออำเภอ เจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ที่รับผิดชอบได้ทำการย้ายชาวแม้วเหล่านั้นออกไป แม้ว่าการโค่นเผาป่าจะล่องเลยเป็นระยะเวลาประมาณสิบปีก็ตาม ในฤดูแล้ง พ.ศ. 2540 ได้เกิดไฟเผาผลาญบริเวณที่ชาวแม้วเคยประทับผลงานเอาไว้ ชาวลัวะได้ช่วยกันขจัดไฟป่าด้วยความเหนื่อยยาก โดยปราศจากชาวแม้วเดินทางมาร่วมช่วยเหลือแม้แต่คนเดียว ชาวลัวะมักจะแสดงความรู้สึกการเป็นหนี้บุญคุณที่บริเวณแห่งนี้เป็นอุทยานแห่งชาติ ที่เข้ามาคอยควบคุมป่าในบริเวณคอกบฏฯแห่งนี้ ในการ ชับชั่ง “ผู้บุกรุก” ทำลายป่าและธรรมชาติ

หมู่บ้านเตี้ยกลาง

ข้อมูลพื้นฐาน

ลักษณะหมู่บ้าน

- หมู่บ้าน อพป.

จำนวนบ้าน 90 หลังคาเรือน อยู่ในเขตพื้นที่ อบต.ทั้งหมด จำนวนพื้นที่ 8,125 ไร่ ประชากร 453 คน ชาย 216 คน หญิง 237 คน นับถือศาสนาพุทธ และมีความเชื่อในเรื่องผีทั้งหมู่บ้าน

โครงสร้างพื้นฐาน

- ไฟฟ้า 79 หลังคาเรือน
- โทรศัพท์สาธารณะ 1 ตู้

พาหนะ

- รถปิคอัพ 1 คัน
- รถจักรยานยนต์ 25 คัน

สัตว์เลี้ยง

- เป็ด 41 ตัว
- ไก่ 98 ตัว
- หมู 62 ตัว
- ควาย 11 ตัว

อาณาเขตบ้านเตี้ยกลาง

ทิศเหนือ	ติด	บ้านน้ำปัวพัฒนา
ทิศใต้	ติด	บ้านเตี้ยกุ่มเหิน
ทิศตะวันออก	ติด	บ้านเตี้ยห้วยงอน
ทิศตะวันตก	ติด	บ้านกอก

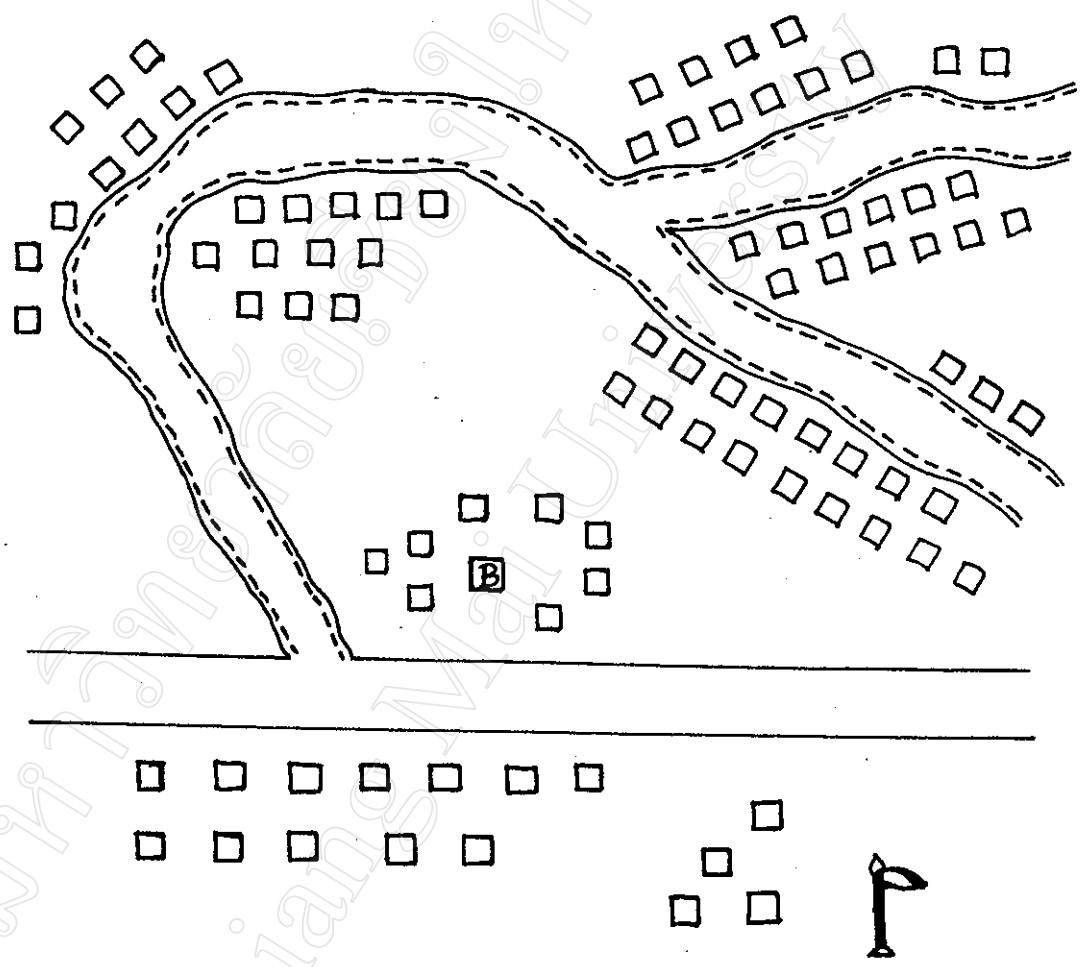
สภาพภูมิประเทศ

บ้านเตี้ยกลาง ตั้งอยู่ในเขตตำบลภูคา อำเภอปัว และอยู่ในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติดอยภูคา ด้วยมีพื้นที่ประมาณ 1680 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ของป่าสงวนจำนวน 3 ป่า คือ ป่าสงวนแห่งชาติดอยภูคา ป่าผาแดงป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำว้า ป่าแม่จริม และป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ น้ำ่าน ฝั่งตะวันออกตอนใต้ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่อกเขาสลับซับซ้อน มีพื้นที่ราบอยู่บ้าง แต่เป็นส่วนน้อย มียอดเขาที่สูงที่สุดคือ ยอดดอยภูคา มีความสูง 1980 เมตร จากระดับน้ำทะเล สภาพป่าโดยทั่วไป มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ

สภาพภูมิอากาศ

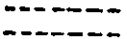

สภาพภูมิอากาศของบ้านเตี้ยกลาง ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยภูคา แบ่งออกเป็น 3 ฤดูกาล คือ

ฤดูฝน	ระหว่างเดือน พฤษภาคม ถึง ตุลาคม	มีฝนตกชุกตลอดฤดู ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย
	ต่อปี ประมาณ 2,000 มิลลิเมตร	
ฤดูหนาว	ระหว่างเดือน พฤศจิกายน ถึง กุมภาพันธ์	มีอากาศหนาวจัดในช่วงเดือนธันวาคม มกราคม อุณหภูมิ ประมาณ 4-15 C
ฤดูร้อน	ระหว่างเดือน มีนาคม ถึง เมษายน	อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 24-31 C

แผนผังสิ่งปลูกสร้างบ้านเตี้ยกลาง

สัญลักษณ์

	ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน		ถนนลาดยาง
	ครัวเรือน		ถนนลูกรัง
	โรงเรียน		

ระบบความคิดและความเชื่อดั้งเดิมของชาวลัวะ

ชาวลัวะบ้านเตี้ยกลาง ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน ดำรงชีวิตประจำวันโดยยึดถือเอาขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ สืบทอดกันมาเป็นทอดๆ จากบรรพบุรุษ เหมือนกับคนไทยพื้นราบทั่วไป ที่นับถือศาสนาต่างๆ กัน ดังเช่น คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ฯลฯ สังคมของชาวลัวะก็เหมือนกัน มีการนับถือศาสนา และมีความเชื่อต่างๆ ของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มชน และชนเผ่าต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวลัวะเอง คือการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มองไม่เห็น ไม่มีตัวตน หรือ “ผี” ชาวลัวะถือว่าผีมีจริงที่สามารถให้คุณและโทษแก่คนชาวลัวะ หากมีการทำผิดจารีตประเพณีที่บรรพบุรุษเคยห้ามไม่ให้ปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวลัวะ ผีมีมากมาย (Animism) คือ การนับถือผี มีทั้ง ผีฟ้า ผีป่า ผีไร่ เทพารักษ์ นางไม้ ผีตาแฮก ผีเรือน ผีนางด้ง ผีกระสือ ฯลฯ และยังมีไสยศาสตร์ที่สลับซับซ้อน ควบคู่กับพิธีกรรมต่างๆ ของชาวลัวะ ฐานิสวรรค์ กล่าวว่า : สังคมลัวะเมื่อนานเชื่อบน “ผี” สองประเภท คือ

1) ผีที่มีอำนาจลึกลับ สัมพันธ์กับธรรมชาติ เรียกว่า “บ็อบ” มี 4 แก่นตา (นัยน์ตา) หมายความว่า รูปลักษณ์ของผีชนิดนี้ มีสองตา ข้างหนึ่งปกติเหมือนคนทั่วไป กับอีกสองตาข้างหลังบริเวณท้ายทอย ผีชนิดนี้สามารถจำแนกย่อยๆ ได้เป็น ผีป่า ผีไร่ ผีน้ำ ซึ่งต้องเช่นไหว้กันประจำ เวลาที่เช่นไหว้จะสัมพันธ์กับฤดูกาลผลิตในภาคเกษตรกรรมหรือการทำไร่ หากมีการเช่นไหว้ครบถ้วนสมบูรณ์ ก็จะมีผลทำให้ผู้อยู่ดีมีสุข ผลผลิตทางการเกษตร พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์

2) ผีบรรพบุรุษ หรือผีประจำตระกูล มีชื่อต่างๆ กัน เช่น ผีบ้าน ผีเรือน ซึ่งมีวิธีเรียกสองแบบ คือ

แบบที่หนึ่ง เรียกโดยใช้คำว่า “อาว” นำหน้า เช่น อาวคัด อาวแลบ “อาว” เป็นคำนำหน้าชื่อ ใช้เรียกเพื่อเป็นการให้เกียรติ คารวะ เคารพผู้อาวุโสกว่า ตามรูปศัพท์ “อาว” แปลว่า “พ่อ” ดังนั้น อาววิเคราะห์แห่งหนึ่งได้ว่า ชื่อเรียกผีเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นวีรกรรมของสังคมที่ผู้ชายเริ่มก้าวเข้ามา มีบทบาทในการนำครอบครัวและชุมชน เพราะเป็นผู้ชายทั้งนั้น และได้รับการนับถือให้เป็นผีต้นวงศ์ตระกูล

แบบที่สอง เป็นชื่อผีต้นตระกูลเหมือนกัน แต่ใช้คำว่า “บ้าน” นำหน้าชื่อ เช่น ผีบ้านบิข ผีบ้านเบาะ ผีบ้านซ่า ผีบ้านคม การถือผีลักษณะนี้ อาจเป็นพัฒนาการในช่วงที่ได้แยกกันอยู่เป็นชมรม หมู่บ้านแล้ว เพราะเป็นผีประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองดูแลหมู่บ้านโดยตรง อายุของผีน้อยกว่า “บ็อบ” แต่มากกว่า “อาว” จะอย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า การถือผีบรรพบุรุษประจำโคตรวงศ์ของชาวลัวะไม่ว่าจะเป็น “ผีอาว” หรือ “ผีบ้าน” ล้วนสืบต่อกันมาตามบรรพบุรุษ โดย

มีพิธีกรรมมอบไหเหล้าประจำตระกูลให้ทายาท รับช่วง โดยทายาทฝ่ายหญิงคนโตจะเป็นผู้ได้รับ สิทธินี้ก่อนใครอื่น (ฐานิสวรร, 2542)

พิธีกรรมไหว้ผีไม่มีอะไรซับซ้อน มีหมูใช้หมู มีไก่ใช้ไก่ แต่ส่วนมากใช้ไก่เพราะ ไก่มีมากกว่าหมู ไก่ที่ใช้เช่นต้องคัมน์ร้อนลวก ถอนขน ตัดคอ ผ่าอก ตัดขา ตัดเล็บ โดยผู้ทำจะ ต้องเป็นผู้หญิง หลังจากนั้นก็เอาไปไหว้ผีร่วมกับเหล้า ดอกไม้ และเทียน ชาวลัวะนิยมเช่นผีด้วย ดับไก่ ดับหมู ถือว่าเป็นอาหารที่พิเศษที่ผีชอบ มีข้อสังเกตว่า ประเพณีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ นิยมใช้ไก่มากเป็นพิเศษ ส่วนหมูกับควายนิยมใช้เช่นหน้าศพ เป็นประเพณีที่ทำสืบทอดกันมานาน จนกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิถีชีวิตชาวลัวะที่นี่

อาจกล่าวได้ว่า ชาวลัวะทั้งเชื้อและยังคงกลัวผีกันมาก ผีมีบทบาทต่อชีวิตประจำ วัน ไม่ว่าจะทำกิจกรรมหรือพิธีกรรมใดๆ ต้องมีเรื่องของผีเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเหตุนี้ หมอผีผู้ ประกอบพิธีกรรมก็มีบทบาทในสังคมชาวลัวะเป็นอย่างสูง เป็นที่เคารพเชื่อถือและได้ประโยชน์ จากการทำผีในชุมชนลัวะ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ชนที่ไม่ต้องทำการผลิตใดๆ ก็ไม่อดตาย อีกทั้งยังมี กินคืออยู่ดีกว่าชาวลัวะทั้งหมู่บ้านอีกด้วย

วัฒนธรรม ธรรมชาติแวดล้อม และการปลูกฝังเอกลักษณ์

ฐานิสวรร (2542) กล่าวว่า สังคมชาวลัวะมี “ซีต” หรือวัฒนธรรมที่มีลักษณะ “แข็ง” (Firmness) วัฒนธรรมในที่นี้มีสี่องค์ประกอบ ได้แก่ ศศิธรรมหรืออุดมคติ เนติธรรม หรือกฎเกณฑ์ สององค์ประกอบแรกนี้มีลักษณะเป็นนามธรรมที่เป็นพื้นฐานก่อให้เกิดรูปธรรมเชิง “ศิลปวัฒนธรรม” และ “วัตถุธรรม” มีความเป็น “ธรรม” เกี่ยวข้อง องค์ประกอบเหล่านี้ เป็นตัว กำหนดการดำเนินวิถีชีวิตส่วนบุคคล สถาบันครอบครัว ระบบเครือญาติ ชุมชน อาชีพ และ พฤติกรรม รวมทั้งจิตสำนึกและวิถีคิด เช่น ทารกเกิดมาไม่มีพี่ พ่อแม่และเครือญาติจะต้องประกอบ พิธีกรรม “ผูกขวัญ” ขอให้ “ผีเรือน” หรือวิญญาณของบรรพบุรุษที่สถิตย์อยู่ในเรือนรับไว้เป็น สมาชิกใหม่ เด็กเล็กจะได้รับการเลี้ยงดูด้วยการปลูกฝังองค์ความรู้ผ่านความเคยชินจากภาคปฏิบัติ ที่เป็นองค์รวมทางวัฒนธรรม (Holistic culture) จากพ่อแม่ เครือญาติ และสมาชิกชุมชน ตาม แนวทางและวิถีคิดตามแบบอย่างผู้ใหญ่ทุกประการ จากการสังเกต ชาวลัวะมีวิถีชีวิตที่มีวิถีคิด และเคารพศอกา เชื่อมโยงสัมพันธ์สภาพกับการกระทำ ส่งผลให้มีพฤติกรรมอย่างเดียวกันทั้ง สังคม (Homogeneous society) ตามที่บรรพบุรุษได้กำหนดไว้อย่างค่อนข้างเข้มงวด สาเหตุที่สังคม มีลักษณะเช่นนี้อาจเป็นเพราะชาวลัวะต้องเผชิญกับการดำรงชีวิตในป่าธรรมชาติบนภูเขาสูงชัน มี ลักษณะเป็นภูมิศาสตร์ชีวภาพ ที่เต็มไปด้วยภัยอันตราย เช่น ในลำห้วยมีตัว “แก่งแต่” รูปร่างคล้าย

หากชอบไขเข้ารูปจุก บนภูเขามิพิชชนิดหนึ่ง ชื่อ “ไม้ฮักมะนาว” มีผลคล้ายมะนาว ถ้าผู้ใดเดินลอด ต้นไม้นี้ก็จะมีอาการบวมทั้งตัว พืชอีกชนิดหนึ่งชื่อ “เงงเงงู” ถ้าหากสัมผัสและคมกลืนก็จะป่วย ถึงตาย เป็นต้น สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเช่นนี้ น่าจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีชีวิต ชาวลัวะ ต้องเรียนรู้ เข้าใจ และใช้ประโยชน์ภายใต้องค์ประกอบสี่ของวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับสภาพ ธรรมชาติท้องถิ่น ให้เหมาะสมต่อการกำหนด ปรับเปลี่ยน และใช้ประโยชน์ตามธรรมชาติแวดล้อม ให้เป็นไปตามวิถีชีวิต (Way of life) ของชาวลัวะ

กระบวนการถ่ายทอด ปลูกฝัง อบรมสั่งสอน ก่อให้เกิดวัฒนธรรม

เด็กชาวลัวะ ได้รับการอบรมสั่งสอนจากสถาบันครอบครัว จากพ่อแม่คอยอบรม สั่งสอนให้มีการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในการดำเนินชีวิตตามสภาพของสังคมชาวลัวะ ที่จะต้องปฏิบัติให้ อยู่ในกฎระเบียบของสังคม ไม่มีการปฏิบัตินอกเหนือจากการปฏิบัติเดิมที่มีอยู่ เด็กรุ่นหลังมัก ปฏิบัติตามแบบอย่างของผู้อาวุโสที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคมที่มีประ- เเพณีอันดีงาม มีความจริงใจ ร่วมมือช่วยเหลือกันในการปฏิบัติกิจกรรม พิธีกรรม ด้วยความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่โดยธรรมชาติ เป็นเรื่องธรรมดาของชาวลัวะที่คงไว้ซึ่งความอดทน ขยัน ซื่อสัตย์

เด็กชาวลัวะรุ่นหลัง เมื่อเกิดมาจะได้รับการถ่ายทอด ปลูกฝัง ความเป็น “คนลัวะ” จากพ่อแม่ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ที่ประพฤติปฏิบัติกิจกรรมการดำรงชีวิตของพวกเขาเองตามแบบ อย่างที่เคยได้รับการถ่ายทอดมา มีวิธีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ภายใต้กฎเกณฑ์ของขนบธรรม- เนียมประเพณี ข้อห้าม กติกาของสังคมชาวลัวะในหมู่บ้าน เด็กรุ่นหลังจะเรียนรู้ จดจำ เลียนแบบ วิธีการต่างๆ จากผู้ใหญ่ ในการปฏิบัติกิจกรรม พิธีกรรม ด้วยความเคารพ ศรัทธา ตามผู้ใหญ่ จาก การลอกเลียนแบบผู้ใหญ่ของเด็กชาวลัวะ สิ่งที่เด็กรุ่นหลังได้รับ โดยที่พวกเขาไม่รู้ตัวก็คือ ความ ขยัน ความซื่อสัตย์ ความอดทน ที่แอบแฝงมาจากการสั่งสมการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในสังคม ของคนลัวะ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคมที่มีการปฏิบัติสืบต่อกัน จนเป็นวัฒนธรรมที่เข้ม แข็ง ในด้านต่างๆ ดังนี้

1. เชื่อและศรัทธา ในเรื่อง “ผี” ตามพ่อแม่ อย่างเคร่งครัด
2. เคารพ เชื่อฟัง ผู้อาวุโส
3. คงไว้ซึ่งความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ สามัคคี ในสังคมชาวลัวะ
4. รักษา และสืบทอด ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดมา

ชาติพันธุ์ อินที่อยู่ บ้านเรือน เศรษฐกิจ และโครงสร้างประชากร

จากการแจกนับชนกลุ่มภาษาออสโตรเอเชียติก (อ้างแล้ว, 2542) เลอบาร์และคณะระบุว่า ทั้งหมดมี 78 กลุ่มย่อย ในจำนวนนี้ ร้อยละ 91 อาศัยและทำกินอยู่บนภูเขาบริเวณชายแดนจีน-พม่า พม่า-ลาว ลาว-ไทย ไทย-เขมร และเขมร-ลาว ร้อยละ 5 อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ราบประเทศเวียดนาม เขมร และชายแดนไทย-พม่า ส่วนที่เหลือร้อยละ 4 เป็นกลุ่มยังชีพด้วยการล่าสัตว์และเก็บอาหารจากป่า เช่น ข่า ดอกเหลือง เขม็ง และเขมอย สองกลุ่มหลังนี้มีถิ่นฐานอยู่บริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย

บริเวณพื้นที่ตั้งหมู่บ้าน บ้านเรือน รวมทั้งพื้นที่บริเวณที่เพาะปลูกและป่าเขาใกล้ที่ตั้งหมู่บ้าน จะต้องผ่านการประกอบพิธีกรรม “ขออนุญาต” ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตย์ในแต่ละพื้นที่ก่อนที่จะทำการใดๆ อีกทั้งยังต้องประกอบพิธีกรรมบวงสรวงประจำปี ตามกฎประเพณีสมาชิกหมู่บ้านที่มีความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยหรือเน้นธุรกิจเป็นอาชีพ มักจะต้องตั้งบ้านเรือนอยู่ตามชายขอบของหมู่บ้าน กลุ่มผู้อาวุโสมักจะทำหน้าที่สอดส่องดูแลอยู่อาศัยให้ปฏิบัติตามกฎประเพณีอย่างเคร่งครัด

ทำเลที่ตั้งหมู่บ้านมีความสำคัญเชิง “ฮวงจุ้ย” ที่เหมาะสมกับประโยชน์ของชาวบ้านทั้งหมดมากกว่าการคำนึงถึงฮวงจุ้ยของบ้านเรือนส่วนบุคคล กลุ่มผู้อาวุโสจะทำหน้าที่รับผิดชอบต่อการพิจารณา “ข้อห้ามข้อนิยมน” ของทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มักจะมีลักษณะพิเศษเป็นเนินเขาขาว เพื่อการตั้งบ้านเรือนทอดตามยาวของเนินเขาห่างไกลจากดินไม้ใหญ่ หน้าผา ก้อนหินใหญ่ ภูเขาสูงใหญ่ รวมทั้งห่างจากลำห้วยอันเป็นแหล่งอันตรายจากน้ำป่า ไข้มาลาเลีย (Malaria) ต้องห่างจากการรบกวนของสัตว์ป่า มีแหล่งน้ำบริโภคและสามารถต่อน้ำเข้าหมู่บ้านได้ จากระยะทางที่ไม่ไกลนัก ข้อห้ามข้อนิยมนเกี่ยวกับทำเลการจัดตั้งหมู่บ้านเหล่านี้ เป็นภูมิปัญญาที่เน้นความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเป็นอันดับแรก และความสะดวกสบายการอยู่อาศัยเป็นอันดับรอง

หมู่บ้านเตี้ยกลาง ส่วนใหญ่ปลูกเรือนถาวร ประกอบด้วยอิฐ ปูนซีเมนต์ ไม้กระดานและมุงหลังคาด้วยกระเบื้อง ภายในบ้านมีเตาไฟ ใช้ไม้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงในการทำอาหาร มีหิ้งวางของเครื่องใช้ เครื่องครัว และอาหาร บริเวณที่รับรองแขก ห้องนอนสำหรับบุตรที่ยังเป็นโสด ห้องนอนสำหรับเจ้าของบ้าน และสำหรับบุตรที่แต่งงานแล้ว ชานบ้านมีระดับต่ำกว่าตัวบ้านเล็กน้อย จัดเป็นที่วางน้ำดื่ม หรือภาชนะบรรจุน้ำ มีบันไดขึ้นบ้าน มีครกกระเดื่องอยู่ใต้ชานคา ถ้าเป็นบ้านสมัยใหม่ ครกกระเดื่องจะแยกออกไปตั้งอยู่ใกล้ตัวบ้าน ใต้ถุนบ้านทั้งสองแบบใช้เป็นที่พักไม้ฟืน แววนเสื้อผ้าที่ใช้แล้ว เครื่องมือเกษตร เครื่องใช้ต่างๆ และใช้เป็นที่พักประกอบการกิจ

เช่น นึกและตากเปลือกปอสา และเป็นบริเวณนั่งเล่น พักผ่อนของสมาชิกครอบครัว บริเวณใกล้ตัวบ้านมีขี้ข้าว เกือบทุกหลังคาเรือนจะมีสวนครัว ใช้เป็นบริเวณที่ปลูกพืชผัก พืชสมุนไพร เพาะกล้าไม้ผล เช่น มะม่วง มะละกอ เพาะกล้าพืชผัก เช่น ถั่วคั้นพริก และเพาะกล้าพืชสมุนไพร เช่น มะแขว่น มีหลายครัวเรือนใช้ตาข่ายคลุมสวนครัวป้องกันมิให้ไก่เข้าไปคุ้ยเขี่ย กระจงเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ สุกร จัดให้อยู่ใกล้กับบริเวณสวนครัว จากการสังเกต สวนครัวเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืนของชาวลัวะ

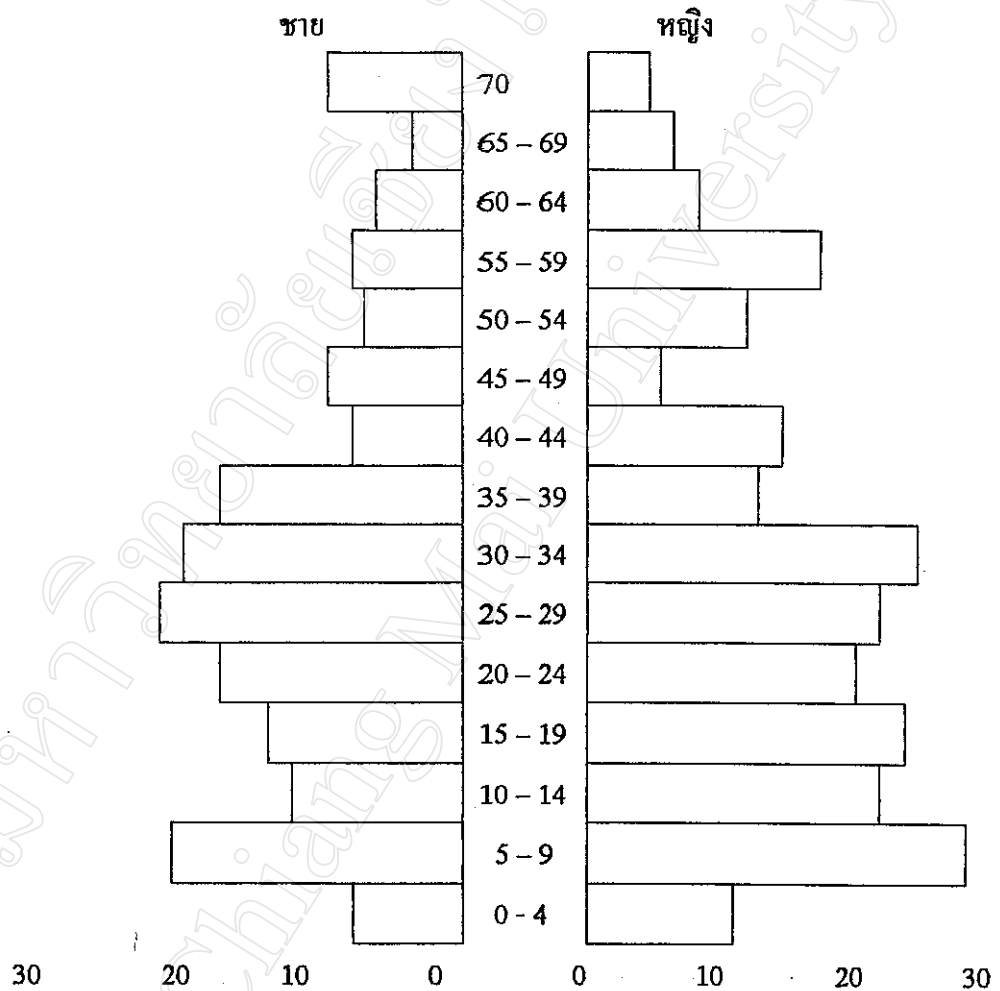
ทางด้านเศรษฐกิจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน การใช้แรงงานรับจ้างนอกถิ่น และการเก็บของป่าจำหน่ายของชาวบ้านแต่กลาง ข้อมูลจากการสำรวจโดยประมาณพอสังเขปในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพย์สิน รายได้จากผลิตผลทางการเกษตรและของป่า รายจ่ายที่สำคัญ และหนี้สิน

ลำดับ	รายการ	บ้านแต่กลาง (90 ครัวเรือน)
1	บ้านเรือน	ส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้จริง ผนังค้ำด้วย
		กระเบื้อง
2	เครื่องไฟฟ้า	
	วิทยุ-เทป	มีน้อยรายที่ยังคงใช้วิทยุ-เทป
	โทรทัศน์ขาว-ดำ	4 เครื่อง
	โทรทัศน์สี	72 เครื่อง
	เครื่องเสียง	5 ชุด
3	พาหนะ	
	จักรยานยนต์	25 คัน
	รถยนต์บรรทุกเล็ก	1 คัน
4	โรงสีข้าว	2 โรง

ลำดับ	รายการ	บ้านเตี้ยกลาง (90 ครัวเรือน)
5	สัตว์เลี้ยง	
	ไก่	ทุกครัวเรือน
	เป็ด	15 ครัวเรือนๆ ละ 3-5 ตัว
	สุกร	10 ครัวเรือนๆ ละ 5-10 ตัว
	กระบือ	3 ครัวเรือนๆ ละ 3-4 ตัว
6	จำหน่ายผลิตผลทางการเกษตร (ต่อปี)	มะแขว่น พริกแห้ง ข้าวเปลือก ครัวเรือน ละ 1,000-5,000 บาท
7	เก็บของป่าจำหน่าย (ต่อปี)	หญ้าก้าง (ทำไม้กวาด) ปอสา ครัวเรือนละ 500-1,000 บาท
8	รับจ้างทำงานนอกถิ่น (ต่อปี)	เพศชายเดินทางไปทำงานก่อสร้าง ทำสวนที่ กรุงเทพฯ ปราจีนบุรี และเพชรบูรณ์ รวม 13 คน หญิง 1 คน ไปทำงานเป็นเด็กเสิร์ฟในเมืองน่าน เมื่อเดินทางกลับบ้านจะมีเงินติดตัวคนละ 2-4 หมื่นบาท ส่วนใหญ่ใช้เงินทั้งหมดปลูกบ้าน ซื้อรถจักรยานยนต์ โทรศัพท์ และข้าวสาร
9	รายจ่าย	
	ซื้อข้าวสารบริโภค (ต่อปี)	ส่วนน้อยสิ้นค่าใช้จ่ายเป็นค่าข้าวสาร รายละ 1,200-4,800 บาทต่อปี (100-400 กิโลกรัมต่อ ครัวเรือน)
	ค่าไฟฟ้า	ต่ำสุด 7 บาท สูงสุด 150 บาทต่อเดือนต่อ ครัวเรือน
10	หนี้สิน	น้อยรายที่ยืมจากญาติ รายละ 1,000 บาท โดย ไม่มีดอกเบี้ย นำไปใช้จ่ายเป็นค่าจ้างสร้างบ้าน คำรักษาพยาบาล
11	อาชีพที่มีรายได้สูงสุดและต่ำสุด	2 ราย เป็นทหารพราน มีฐานะทางเศรษฐกิจ สูงที่สุด 1 ครัวเรือน ช่างคนที่สุกรรับจ้าง ทั่วไปวันละ 40-60 บาท

โครงสร้างประชากรชาวฉะ บ้านเตี้ยกลาง ตำบลลุดา อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ชาย 216 คน (47.4%)

รวม 453 คน

หญิง 237 คน (52.3%) 100.0

ประชากรกลุ่มวัยแรงงานชายหญิง 15-59 รวม 300 คน ร้อยละ 66.2

กลุ่มพึ่งพาชายหญิงวัย 0-14 และ 60 ปีขึ้นไป รวม 153 คน ร้อยละ 33.8

การแต่งกายประชากรชาวลัวะ

ปฏิสัมพันธ์ของชาวลัวะ กับกายภาพแวดล้อม

เจ้าหลวงภูคา

ชาวลัวะ ในตำบลภูคา ทุกหลังคาเรือน จะมีการทำพิธีเช่นสรวง เจ้าหลวงภูคาเป็นประจำทุกๆ ปี และเมื่อครบ 7 ปี จะมีการทำพิธีใหญ่หนึ่งครั้ง ซึ่งจะทำกันในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม มีรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรม ดังนี้

คณะผู้นำหมู่บ้านของตำบลภูคา จำนวน 4-5 คน จะมีการนัดประชุมกัน เพื่อกำหนดวันในการเช่นสรวงเจ้าหลวงภูคา เมื่อกำหนดแล้วผู้นำหมู่บ้านต่างๆ จะแบ่งงานกันเพื่อเตรียมงานต่างๆ เช่น การเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ รวมถึงเครื่องเช่น (ควาย) ศาลาโรงพักช่วงระหว่างทำพิธีระหว่างทางเดินสู่จุดทำพิธีฯ หลังจากประชุมเสร็จผู้นำหมู่บ้านก็กลับมาบอกให้ลูกบ้านของแต่ละหมู่บ้านทราบ นับเป็นความโชคดีของผู้วิจัยที่ปีนี้ผู้วิจัยได้เข้าเก็บข้อมูลตรงกับพิธีเช่นสรวงเจ้าหลวงภูคาตรงกับพิธีใหญ่ คือ ครบ 7 ปี มีการเช่นเจ้าหลวงภูคาด้วยควาย แต่ทุกๆ ปี พิธีเล็ก ใช้หมูเป็นของเช่น ใช้เวลาในการทำพิธีกรรม 2 วัน กับอีก 1 คืน

เมื่อถึงวันที่เดินทางไปเช่นสรวงเจ้าหลวงภูคา ชาวลัวะทุกคนจะต้องเตรียมข้าวสาร ข้าวหอม พืชผัก และอาหารต่างๆ และเหล้าอุทำด้วยข้าวเหนียวสีแดง รสชาติคืด กลิ่นหอม เพื่อใช้ในการกินเลี้ยงขณะร่วมพิธี ทุกครอบครัวจะออกเดินทางจากหมู่บ้านตั้งแต่เช้ามีด ไปยังหมู่บ้านกิวเห็นซึ่งเป็นหมู่บ้านนัดพบ จากหมู่บ้านกิวเห็นไปยังสถานที่หรือสถานที่ที่มีการทำพิธีระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร จะเดินไปตามลำธารขึ้น ไปข้างบน (ต้นน้ำ) ก่อนออกเดินทางจะมีควาย 1 ตัว และผู้ทำพิธีกรรม 4 คน ทำพิธีเชิญเจ้าหลวงภูคาให้รับรู้ถึงการประกอบพิธีกรรม มีการขอพรให้เจ้าหลวงภูคาจงปกปักรักษาชาวลัวะ ที่เดินทางไปร่วมพิธีมีความปลอดภัยจากภยันตรายต่างๆ ไม่ให้สัตว์ร้ายต่างๆมารบกวนในการเดินทาง

หลังจากทำพิธีใหญ่ในหมู่บ้านกิวเห็นเสร็จ ผู้นำพิธีก็ออกเดินทางโดยการผูกควายตัวที่จะใช้ในการเช่น เดินนำหน้า เดินไปตามลำน้ำ จะมีการหยุดพักเป็นระยะๆ ตามที่ทางผู้นำหมู่บ้านเตรียมสถานที่ไว้ (ถางที่เตรียมไว้) จุดแรกพักกันจนหายเหนื่อย แล้วเดินทางต่อไปตามลำน้ำจนถึงจุดที่สองที่เตรียมไว้ก็ตรงกับเวลาประมาณเที่ยงวัน ผู้นำพิธีก็มีการผูกควายเอาไว้ แล้วก็ให้ชาวลัวะพัก มีการรับประทานอาหารที่ขงตามที่จัดเตรียมใส่บ่ามออกมารับประทานด้วยกัน รับประทานอาหารเสร็จก็มีการละเล่น เต้นรำ ร้องเพลง สนุกสนานกันประมาณ 1 ชั่วโมง ก็เดินทางต่อไปอีกจนถึงจุดสุดท้ายของการเดินทาง ที่ทางผู้นำหมู่บ้านเตรียมไว้ จากนั้นก็จะมีการทำพิธีขอ

ชีวิตควายเพื่อเช่นสรวงเจ้าหลวงภูคา ในขั้นตอนนี้ผู้ทำพิธีจะผูกควายไว้กับเสาหลัก โดยชาวลัวะที่เดินทางไปร่วมพิธีจะนั่งอยู่รอบๆ ผู้ทำพิธีจะทำพิธีขอพรจากเจ้าหลวงภูคาต่างๆ นานา “ขอให้เจ้าหลวงภูคาเฝ้าปกป้องรักษา ชุมครองชาวลัวะไม่ให้เจ็บไข้ได้ป่วย ให้ข้าวและพืชพันธุ์ต่างๆ ในไร่มีความอุดมสมบูรณ์ ได้ข้าวได้ผลผลิตคือน้ำกินน้ำใช้ตลอดปีฯ” ไปพร้อมๆ กับการเล่นดนตรีต่างๆ พร้อมเดินรำประกอบรอบๆ ตัวควาย มีเพลงอยู่หลายเพลงเพื่อประกอบพิธีกรรม จากนั้นก็ฆ่าควาย เช่นเจ้าหลวงภูคา ส่วนเนื้อควายที่ฆ่าจะทำเป็นอาหารกินเลี้ยงกันในตอนค่ำ อาหารที่เตรียมก็นำออกมาปรุง เหล้าที่เตรียมก็เอามาดื่มกินกันจนสำราญทุกคน ตอนเช้าก็ทำการขอพรจากเจ้าหลวงให้ปกป้องรักษาความปลอดภัยต่างๆ แล้วเดินทางกลับหมู่บ้าน

จากพิธีกรรมนี้ จะเห็นได้ว่า ชาวลัวะมีจิตใจยึดถือศรัทธาและเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากเจ้าหลวงภูคา ชาวลัวะยึดเป็นที่พึ่งของทุกคน เป็นศาสนาของชาวลัวะบนคอบภูคาขึ้นมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่อง และสัมพันธ์กับบทความของคุณฐานิสวรรค์ วงศ์ประเสริฐ ซึ่งเขียนไว้ดังนี้ :

ปฏิบัติสัมพันธ์ทางตรง

1) “อิทธิพล” เิงนามธรรม

โดยที่ชาวลัวะได้รับการกล่อมเกลாதงสังคม (Socialization) อย่างเป็นกระบวนการตั้งแต่เกิด เติบโตเป็นผู้ใหญ่ สืบทอดเมื่อเป็นวัยอาวุโส ให้มีแนวคิดและกฎเกณฑ์ที่มีพันธะ “สัญญาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์” ตัวอย่างของกรณีที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (เหลือผีญัก) ที่พิทักษ์รักษากายภาพที่สำคัญๆ โดยชาวลัวะเล่าขานติดต่อกันมาหลายชั่วคน ก็คือ

“มีชาวลัวะกลุ่มหนึ่ง ทำการถางป่าเพื่อทำไร่ข้าวใกล้บริเวณก้อนหินใหญ่และปากถ้ำ ผีญักบริเวณนั้นโกรธ และได้ทำร้ายชีวิตผู้ทำไร่ สมาชิกครอบครัว และชาวบ้านหมู่บ้านเดียวกันจนเสียชีวิตถึง 12 คน หลังจากหมอผีได้ทำพิธีไล่ผีและล้อมหมู่บ้านด้วยสายสิญจ์ ชาวบ้านก็ปลอดภัย บริเวณพื้นที่ๆ ถูถางแห่งนั้น ไม่มีผู้ใดกล้าเข้าไปใกล้หรือแตะต้องอีกเลย”

จากการจดบันทึกขณะเดินสำรวจ (Transact walk) บริเวณพื้นที่กายภาพเหล่านี้ ชาวบ้านเรียกว่า “อนุรักษยะ” หรืออนุรักษไว้ ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นป่าธรรมชาติ หรือ “คง” มีลักษณะชุ่มน้ำ มีความหลากหลายทางกายภาพและชีวภาพค่อนข้างสมบูรณ์ แต่ละหมู่บ้านหรือกลุ่มหมู่บ้านจะเป็นเจ้าของ หรือรับผิดชอบในการเฝ้าระวังรักษาคงของตนเอง เช่น หมู่บ้านเตยกลาง “เป็นเจ้าของ” คงห้วยค่างเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ หมู่บ้านใกล้เคียง อาทิ บ้านลัวะ

หัวคอก มีคองหัวกรีย เนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ หมูบ้านคองน้อย มีคองหัวข้าง เนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ หมูบ้านที่ตั้งอยู่ห่างออกไป อาทิ หมูบ้านกอกมีพื้นที่คองอนุรักษ์ประมาณ 100 ไร่ และหมูบ้านจุน มีคองอนุรักษ์ประมาณ 300-400 ไร่ ชาวลัวะให้ข้อสังเกตว่า หมูบ้านขนาดเล็กมักจะมีคองอนุรักษ์ขนาดใหญ่ หมูบ้านมีคองอนุรักษ์ขนาดเล็ก กลุ่มหมูบ้านคองกลางและหมูบ้านกิวเห็น รับผิดชอบ การอนุรักษ์คองสังหยัง เนื้อที่ประมาณ 150 ไร่ อีกซีกหนึ่งของคองกุกา บ้านหนองน่านและบ้านป่า บง รับผิดชอบในการรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกันหนึ่งคองอนุรักษ์ที่ตั้งอยู่ระหว่างหมูบ้านทั้งสอง

คองหรือป่าธรรมชาติ “ของชาวลัวะ” เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำออกจากผิวดิน ด้านล่างของภูเขา ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำออกก๊อด” ไหลรวมเป็นลำห้วยขนาดเล็กปริมาณน้อยกว่าหนึ่งลิตรต่อวินาที ภายใต้มกไม้หนาที่บและชื้นแฉะในช่วงฤดูแล้ง บริเวณแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์น้อยใหญ่นานาชนิดคล้ายกับ “พิพิธภัณฑ์สิ่งมีชีวิต” (สมศักดิ์ สุวงศ์ 2536) ต้นไม้ขนาดใหญ่มาก ที่ขึ้นตระหง่านอยู่ในคองของชาวลัวะ เช่น ต้นคุ่มแต่น เส้นรอบวง 7.5 เมตร ขนาดรองได้แก่ ไม้ห้า ไม้กาแดง ไม้ฝาด ไม้ทะเลใต้ ไม้ต้อง ต้นช้อ ต้นไทร ก่อตาควาย ตะเคียน หยวก ต้นจ่าปี สะตอ ต้นเลี้ยว ต้นโต้ม พญาเสือโคร่ง และต้นหมักมือ เป็นต้น น้ำออกก๊อดเกิดจากการระบายน้ำออกของต้นไม้เหล่านี้ มีชื่อเรียกงานเป็นการภายในหมูบ้าน เช่น คองสังหยังมีน้ำออกก๊อดทางด้านล่างของภูเขา 4 แห่ง มีชื่อว่า ห้วยงอน ห้วยเก็ยง ห้วยพะบุง และห้วยไฮ ไหลลงสู่ห้วยงอน อันเป็นหนึ่งใน 18 ลำห้วยใหญ่ ที่สามารถมองเห็นได้จากภาพถ่ายทางอากาศ อาจประมาณว่า ลำห้วยเหล่านี้เกิดจากน้ำออกก๊อด 72 ลำห้วย จากการเจงนับลำห้วยขนาดใหญ่โดยมีหมูบ้านคองกลางเป็นศูนย์กลางพบว่า

ทิศเหนือและทิศตะวันออกมี 10 ลำห้วย ได้แก่ ห้วยชะกุ่ม ห้วยกาด ห้วยกวาก ห้วยพะหม่น ห้วยบินท่า ห้วยแวน ห้วยท่ากึ่ง ห้วยคันทอง ห้วยน้ำฝู้อ และห้วยงอน

ทิศใต้และทิศตะวันตกมี 8 ลำห้วย ได้แก่ ห้วยค่าง ห้วยวอก ห้วยน้ำเกลือ ห้วยเสา ห้วยวาน ห้วยป่าฮาก ห้วยผามด และห้วยเลา

ลำห้วยทั้งหมดนี้ มีน้ำไหลอย่างสม่ำเสมอตลอดฤดูแล้ง เป็นน้ำป่าไหลป่ากินบริเวณกว้าง และลึกหลายเมตรในฤดูฝน ไหลลงสู่ลำน้ำปัวอันเป็นต้นน้ำแขนงหนึ่งของแม่น้ำน่าน เช่นเดียวกับการใช้มาตรการอนุรักษ์กายภาพศักดิ์สิทธิ์บนผิวดิน ชาวลัวะวางมาตรการเฝ้าระวัง รักษา และใช้ประโยชน์ลำน้ำปัวอย่างเข้มงวด เสมอภาคและยุติธรรมในฐานะ “ผู้เป็นเจ้าของ” จากการสังเกตและบันทึกข้อมูลด้วยภาพถ่ายพบว่า บริเวณส่วนหนึ่งของลำน้ำปัว มีความยาวกว่าหนึ่งกิโลเมตร ได้ จัดเป็นเขต “หวงห้ามเด็ดขาด” บริเวณส่วนนี้มีความเป็นแหล่งน้ำที่หลากหลาย ประกอบด้วยวังน้ำ มีลักษณะคล้ายอ่างเก็บน้ำกว้างใหญ่และลึก ผันน้ำที่เอ่อล้นออกสู่ลำธารที่เป็นโขดหิน

บริเวณนี้มีปลาเกล็ดตัวเล็กๆ แหวกว่ายทวนน้ำ เกล็ดปลากระทบแสงแดดส่องแสงสะท้อนระยิบระยับระยับคล้ายแสงของดาวลูกไก่ บริเวณที่มีน้ำไหลเอ่อเต็มไปด้วยตะไคร่น้ำ สาหร่าย และสัตว์น้ำขนาดเล็ก

จากการสังเกต ชาวลัวะมีความภูมิใจที่มีความสามารถรักษา และใช้ประโยชน์สิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาด ละเอียด และยั่งยืน

2) "อิทธิฤทธิ์" กายภาพศักดิ์สิทธิ์

ได้ "หล่อหลอม" จิตสำนึกของชาวลัวะ นำไปปฏิบัติเชิงรูปธรรมอย่างเป็น "ระบบที่มีชีวิต" ที่เป็นประเพณีนิยม ชาวลัวะได้สร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาควบคุมผ่าน "พิธีกรรมมวลชน" เพื่อก่อให้เกิด "สัตถุยาประชาคม" อันเป็นภาระหน้าที่และสิทธิของทุกคนต้องรับผิดชอบ ทุกหมู่บ้านได้ทำการจัดตั้งกลุ่ม "สวดป่า" เพื่อผลัดเปลี่ยนกันปฏิบัติหน้าที่เฝ้าระวัง ควบคุม และปฏิบัติตาม "กฎประเพณี" ในการรักษาและใช้ประโยชน์บริเวณพื้นที่อนุรักษ์ระยะยาวอย่างเคร่งครัดและรุนแรง คล้ายกับการลงโทษของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

โดยสรุป กายภาพศักดิ์สิทธิ์มีปฏิสัมพันธ์ทางตรงกับชาวลัวะด้วยระบบความเชื่อเชิง "กตिका" เป็นหลักนามธรรมที่มีรากฐานแนบแน่น ต่อเนื่องยาวนาน สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์และอำนาจ สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดครั้งละหลายๆ คน รวมทั้งผู้ที่ "รู้เห็น" แต่มิได้กระทำความผิดโดยตรงก็ได้รับโทษด้วยเช่นเดียวกัน ในขณะที่เดียวกัน ชาวลัวะได้ตั้งกตिकाเชิงรูปธรรมขึ้นมารองรับ นำไปปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดเล็กน้อย อย่างมีความรุนแรงเช่นเดียวกับกตिकाหลัก กระบวนการอนุรักษ์กายภาพแวดล้อมของชาวลัวะเป็นตัวอย่างที่มีประโยชน์ปฏิบัติได้ในระยะยาว น่าจะทำการศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางหรือประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นอื่นๆ โดยเฉพาะสังคมบนพื้นที่สูงให้มีวิถีชีวิตด้วยการอาศัยในท้องถิ่นอย่างมีจิตสำนึกมีสิทธิเป็นเจ้าของ และมีความสามารถเสริมสร้างความหลากหลายทางชีวภาพท้องถิ่น ให้ยั่งยืนด้วยตนเอง

ปฏิสัมพันธ์ทางอ้อม

1) ปฏิสัมพันธ์กับนางไม้ศักดิ์สิทธิ์

จากการที่ชาวลัวะมีความรัก ศรัทธา ประพฤติและปฏิบัติต่อกายภาพศักดิ์สิทธิ์ ด้วยพลังจิตและพลังกายอย่างเข้มแข็ง กระทือหรือรัน เสมอภาค และสม่ำเสมอ ผลพวงเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของป่าดิบเขาตามยอดคอคอย ต้นไม้หนาแน่นทำหน้าที่คายไอน้ำ ตกเป็นละอองน้ำ สร้างความชุ่มชื้นแก่สารอินทรีย์หรือมวลชีวภาพในดิน ใบไม้คลุมดินหนาแน่นทำหน้าที่เพิ่มพูนปริมาณความชื้นของดิน และเพิ่มพูนสมรรถภาพการเก็บกักน้ำของดิน ก่อให้เกิดเป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ เสริมสร้างองค์รวมของห่วงโซ่อาหาร ให้สิ่งมีชีวิตทั้งหมด

ทำให้ชาวลัวะสามารถทำไร่ข้างเชิงพหุภักกรรม ได้รับความผลเป็นอาหารหลักร้อยละ 60-70 อาหารส่วนที่เหลือ เป็นผลิตผลทางอ้อมจากป่าดง เช่น พืชผัก สัตว์ป่า และแมลงที่เป็นศัตรูพืช สัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ อย่างไรก็ตาม สำหรับชาวลัวะ อาหารทั้งหมดนี้มิใช่ผลิตผลจาก “วัดฤ” แต่มี “จิตวิญญาณ” แฝงอยู่และ “ทำหน้าที่” พิทักษ์และอำนวยประโยชน์ต่อชาวลัวะที่ดำเนินวิถีชีวิตครบถ้วนถูกต้องตามกฎประเพณี โดยมีต้นไม้ใหญ่ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลัก ต้นไม้เล็ก สัตว์ป่า แมลง ลำห้วย คิน หิน ฯลฯ เป็นบริวาร ต้นไม้ใหญ่มี “นาง” หรือนางไม้สิงสถิตย์ “คุ้มครอง” ตนเองและบริวารรอบข้าง ชาวลัวะมีความรัก เคารพ เกรงกลัว และบวงสรวงนางไม้ ดังต่อไปนี้

<u>ชื่อภาษาลัวะ</u>	<u>ภาษาไทยท้องถิ่น</u>
1) ลำตะเคียน	ต้นตะเคียน
2) ลำมะค่าแดง	ไม้กาแดง
3) ลำกูป	ต้นคุ่มเต้น ต้นเต้น ต้นคุ่ม
4) ลำจิก	เต่าร้างยักษ์
5) ไม้ปาล	ไม้เสี้ยว
6) ลำชะ	ไม้ก่อตา
7) ไม้เล็ด	ไม้ก่อเดือย
8) ไม้ปัด	ไม้ทุง
9) ลำเขน	กำลังเสือโคร่ง
10) ไม้ชิน	นางพญา
11) ลมแล้ง	กัลพฤกษ์
12) ลำโคละ	ไม้ทะโล้
13) ลำปายปาย	ไม้เต็ง
14) ลำหมากเมา	หมากเมา
15) ลำกรอย	ไม้ดอง
16) ลำปาง	ไม้นาง
17) ลำเงี้ยว	ไม้เงี้ยว
18) ลำจุ่น	ไม้จุ่น

ต้นไม้เหล่านี้ มิใช่จะมีนางไม้สิงสถิตย์อยู่ทุกต้น ต้นไม้ใหญ่ที่มีนางไม้จะ

“เล็ชเม เล็ชเม” หรือเกล็ดขิงเกล็ดกล้วยผิวพรรณสตรี มี “ขน” หรือตะไคร่น้ำ (Lichen) เกาะติดตามลำ ค้านคล้ายผมของสตรี นางไม้ที่สังสติดย์ทำหน้าที่เป็น “แม่” ของต้นไม้ที่เล็กกว่าในบริเวณใกล้เคียง เมื่อมีผู้บุกรุกเข้าใกล้หรือใช้ประโยชน์จาก “ต้นแม่” หรือ “ต้นไม้บริวาร” รวมทั้งสิ่งต่างๆ เช่น หิน ดิน แมลง สัตว์ป่า ฯลฯ ในบริเวณใกล้เคียง นางไม้ที่สังสติดย์ในต้นแม่ข้างต้นนี้จะ “ลงโทษ” ผู้บุกรุกให้เกิดอาการ “ป่วย” ที่แตกต่างกัน

ชาวบ้านส่วนใหญ่รับรู้อาการป่วยของผู้ที่ถูกนางไม้ลงโทษ ผู้เชี่ยวชาญพืช ิทธิกรรมหรือ “หมอผี” จะเป็นผู้วินิจฉัยและประกอบพิธีกรรมไล่ผีให้ออกไปจากตัวของผู้ป่วย พิธีกรรมประกอบด้วยนามธรรมในรูปของคาถาอาคม และรูปธรรมที่เป็นเครื่องบวงสรวงที่เป็นอาหาร เช่น ข้าวสุก พืชไล่ผี เช่น “หนามเล็บสูง” น้ำ “สืมป่วย” เป็นต้น

2) การมอบพื้นที่ทำไร่ข้าวคืนแก่นางไม้ศักดิ์สิทธิ์

ชาวบ้านจำนวนหนึ่งทำไร่ข้าวใกล้บริเวณพื้นที่บางแห่งที่มีนางไม้ “หวงแหน” เป็นพิเศษ เป็นสาเหตุให้ผู้ทำไร่และสมาชิกครอบครัวมีอาการป่วยบ่อยครั้ง อีกทั้งผลิตผลจากไร่ ข้าว ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ผู้เป็นเจ้าของไร่มักจะอุทิศบริเวณพื้นที่ส่วนที่อยู่ใกล้ป่าดงให้แก่ นางไม้ศักดิ์สิทธิ์ แม้ว่าผู้มอบ “ที่ดิน” จะเหลือพื้นที่เพาะปลูกเล็กน้อย ไม่เพียงพอต่อการผลิตเพื่อบริโภคก็ตาม กรณีเช่นนี้ ได้ส่งผลทำให้บริเวณพื้นที่ผืนสีๆ หลายแห่งกลายเป็น “พื้นที่อนุรักษ์ขนาดเล็ก” เนื้อที่ประมาณ 1-3 ไร่ กระจุกกระจายอยู่ทั่วไป จากการบันทึกขณะเดินสำรวจพบว่า ประมาณร้อยละ 10 ของชาวบ้านเคยกลางทำการเช่าพื้นที่เพิ่มเติมเพื่อทำไร่ข้าวครัวเรือนละ 1-3 ไร่ โดยเสียดำเช่าในอัตรา 50 บาทต่อไร่ ในฤดูกาลเพาะปลูกหนึ่งรอบปี ค่าเช่าอัตรานี้ มีมูลค่าเท่ากับ ค่าจ้างแรงงานหนึ่งวัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้เช่ากับผู้เช่าที่ดินทำกิน ตั้งอยู่บนพื้นฐานกฎ ประเพณี “เศรษฐกิจเชิงจริยธรรมยังชีพ” ที่ชาวลัวะยึดถือปฏิบัติ

อาจวิเคราะห์ได้ว่านางไม้หรือ “ชีวภาพศักดิ์สิทธิ์” มีอิทธิพลเชิงพิทักษ์รักษา “แม่ไม้ใบหญ้า” ในท้องถิ่นที่ชาวลัวะอยู่อาศัยและทำกิน แทนที่จะขยายพื้นที่ทำกินเพื่อหวังผลผลิตในระยะสั้น กลับมอบส่วนหนึ่งของพื้นที่เพาะปลูกให้แก่ชีวภาพศักดิ์สิทธิ์ ให้กลายเป็น ป่าอนุรักษ์ขนาดเล็กกระจุกกระจาย ก่อให้เกิดมวลชีวภาพ (Biomass) ทั่วทุกแห่งมากขึ้น ส่งผล ต่อการมีปฏิสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลกัน (Symbiosis) ที่เชื่อมโยงให้เกิดการเสริมสร้างความสมดุลของ ระบบนิเวศกับการเกษตรธรรมชาติ อาจกล่าวอีกนัยหนึ่ง ชาวลัวะได้สร้างภูมิปัญญาให้แก่ตนเองเพื่อ “บริหารจัดการ” ทรัพยากรสภาพและชีวภาพท้องถิ่น โดยการใช้จิตสำนึกต่อ “ชุมชนทรัพย์ ที่สร้างขึ้นภายใน” เพื่อการคงอยู่ของเศรษฐกิจยังชีพภายในท้องถิ่นและวิถีชีวิตของเผ่าพันธุ์ในระยะ ยาว (ฐานิสวรร, 2542)

พิธีโสด

ประเทศไทย มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ประเทศหนึ่งของโลก ที่มีประเพณีวัฒนธรรมมากมาย มีประเพณีการละเล่นต่างๆ ทั่วประเทศ ทั่วทุกๆ ภาคของประเทศไทย ที่สั่งสมสืบสานถ่ายทอดมาเป็นเวลานานหลายร้อยปี ดังเช่น สงกรานต์ ลอยกระทง แห่นางแมวขอฟ้าขอฝน การชักพระแห่เรือ บั้งไฟ ฯลฯ ซึ่งชาวไทยทุกๆ ไปรู้จักกันอย่างแพร่หลาย ทั้งเทศกาลรวมๆ ของประเทศและแต่ละภูมิภาค ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ามีการทำกันทุกๆ ปี เป็นประเพณีของคนไทยทุกๆ ไปที่อาศัยอยู่บนพื้นราบ

ชาวลัวะบ้านเตี้ยกลาง ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน ซึ่งจัดเป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งของไทย ที่มีพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ประจำเผ่าของชาวลัวะเอง ซึ่งจะมีการประกอบพิธีกรรมนี้เป็นประจำทุกๆ ปี ในช่วงเดือนสิงหาคม พิธีที่มีมานานควบคู่กับชาวลัวะ คือพิธี “โสด” พิธีโสดนี้ จะทำในช่วงที่ต้นข้าวและพืชพรรณในไร่กำลังตั้งท้อง หรือข้าวในไร่สูงประมาณ 50-60 เซนติเมตร ซึ่งพื้นที่บนเขาหรือไร่ของชาวลัวะจะมีสีเขียวขจีมองดูสุดใสร่วมตาไปทุกๆ เนินเขาบนภูดอยแห่งนี้

พิธี “โสด” มีตำนานเล่าว่า เมื่อก่อนชาวลัวะไม่รู้จักต้นข้าวมาก่อน อยู่ๆ ก็มีนกเขาคู่หนึ่งบินเข้ามาในหมู่บ้านแล้วถ่ายมูลออกมามีเมล็ดข้าวติดอยู่ที่มูล 3 เมล็ด ต่อมาเมล็ดข้าวนั้นก็งอกออกมาเป็นต้นข้าว 3 ต้น หรือ 10 กอ จนต้นข้าวนั้นโตและออกเป็นรวงข้าวหลายรวงในปีนั้นจนกระทั่งข้าวสุกแล้วต้นข้าวก็ล้มตายลงเหลือเมล็ดไว้มากมาย ซึ่งเมื่อผ่านฤดูแล้งไปแล้ว ฝนก็จะตกลงมา ทำให้เมล็ดข้าวนั้นงอกออกมาเป็นต้นกล้าจำนวนมาก และออกรวงมากมาย ชาวบ้านเห็นดังนั้นก็ลองเอามาต้มแล้วใส่เกลือทานดู ก็พบว่ามีรสชาติอร่อยดี จึงมีการเก็บเมล็ดข้าวเอาไว้เมื่อถึงต้นฤดูฝนก็จะนำเมล็ดข้าวไปหยอดหลุมเอาไว้ให้งอกออกมา เมื่อมีข้าวแล้วชาวลัวะก็คิดว่า เป็นของที่ดีและสามารถเป็นอาหารได้ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชาวลัวะก็มีการปลูกข้าวเพื่อเป็นอาหารกันทุกๆ คน ต่อมาก็มีการทำพิธี “โสด” เพื่อเป็นการทำขวัญข้าว เพื่อให้ข้าวในไร่งอกงาม สมบูรณ์ ไม่มีโรค นก หนูแมลงต่างๆ กัดกิน จึงมีการทำพิธีนี้ขึ้นมา

พิธี “โสด” ในปัจจุบันเปรียบเทียบกับสมัยก่อนจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง และระยะเวลาในการทำพิธีจะสั้นลง สมัยก่อน (10 ปีก่อน) พิธี “โสด” ใช้เวลาในการทำพิธีถึง 7 วัน 7 คืน แต่ในสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2541) ใช้เวลาในการประกอบพิธีกรรมเหลือเพียง 2 วันเท่านั้น รายละเอียดของพิธี “โสด” (ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าร่วมพิธีด้วย) ในปัจจุบันการทำพิธี “โสด” จะมีการจัด

ขึ้นทุกๆ ปี ในเดือนสิงหาคม แต่จะเป็นวันใดนั้นไม่มีการกำหนดแน่นอน ขึ้นอยู่กับความพร้อมของหมู่บ้าน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านจะมีการนัดประชุมกันเพื่อเป็นการกำหนดวันในการประกอบพิธี เมื่อกำหนดวันแล้ว ผู้ใหญ่บ้านจะบอกลูกบ้านของตัวเอง ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะประกอบพิธีนี้ไม่พร้อมกัน เมื่อกำหนดวันที่แน่นอนในการประกอบพิธีเรียบร้อยแล้ว ผู้ใหญ่บ้านจะเก็บเงินชาวลัวะในหมู่บ้าน โดยเก็บครัวเรือนละ 15 บาท เงินที่เก็บจากชาวลัวะในหมู่บ้านก็เพื่อที่จะนำไปใช้จ่ายในการประกอบพิธี ซึ่งเป็นพิธีที่ทำร่วมกันของทั้งหมู่บ้าน

การทำพิธีรวมของหมู่บ้าน จะต้องมีการมีเรือที่ฝึ้อาศัยอยู่ ซึ่งจะไม่ใช่บ้านแล้วแต่ว่าฝึจะอยู่อยู่เรือใด เมื่อรู้แล้วว่าฝึหมู่บ้านอยู่เรือใดใครก็จะทำพิธีที่เรือหลังนั้น

พิธีจะเริ่มตั้งแต่สามมืด(ประมาณ 7 โมงเช้า) การทำพิธีจะมีหมอฝึของหมู่บ้านเป็นผู้นำของพิธี โดยที่เจ้าของบ้านที่ฝึอาศัยอยู่จะต้องเป็นตัวแทนของชาวลัวะในหมู่บ้าน ในการเป็นเจ้าภาพหรือตัวแทนของพิธีกรรม เจ้าของบ้านที่ฝึอาศัยอยู่จะต้องเตรียมฝึพันธุจากในไร่ของตัวเอง ได้แก่ ต้นข้าว (สูงประมาณ 50-60 เซนติเมตร) ข้าวโพด เผือก เมียง ฯลฯ โดยรวมเอาทุกอย่าง ใส่วัวในกระจาดเพื่อเตรียมทำพิธี ชาวลัวะทุกคนในหมู่บ้านจะรวมตัวพร้อมเพรียงกันที่ศาลาฝึของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ห่างจากเรือที่ฝึอาศัยอยู่ ประมาณ 100 เมตร ในศาลาจะมีอุปกรณ์ทุกอย่าง อย่างที่เตรียมเอาไว้ และหมอฝึจะนั่งอยู่ในศาลาพัก มีขนาดกว้างยาวประมาณ 4 4 เมตร ซึ่งจะใช้ศาลาฝึแห่งนี้ทุกปีในการประกอบพิธีกรรม บริเวณศาลาจะมีการเล่นดนตรี ซึ่งฟังดูแล้วก็ไพเราะอย่างยิ่ง มีเสียงคล้ายระนาด ที่นำแปลกก็คือเป็นเครื่องดนตรีที่ผลิตขึ้นในขณะนั้น และมีเพียงชนิดเดียว คือ วัสดุที่ทำด้วยไม้ไผ่ ที่เรียกว่า “ฝึ” คือ ไม้ไผ่ที่เหลาให้ได้ขนาดลดหลั่นกัน สามารถกำหนดเสียงจากความอ่อนแก่ ขนาดความยาว ความหนา และความบางของไม้ไผ่ ซึ่งจะมีเสียงเล็ก เสียงใหญ่ แยกต่างกันไปตามความต้องการ ลักษณะของ “ฝึ” จะเป็น ไม้ไผ่ทั้งลำตัดให้ด้านใดด้านหนึ่งติดข้อปล้อง อีกด้านไม่ติดข้อปล้อง ลักษณะคล้ายกระบอกข้าวหลาม แล้วใช้ไม้ไผ่เหลาขนาดเท่านิ้วมือเล็กบ้างใหญ่บ้าง ยาวประมาณ 30 เซนติเมตร เสียบลงไปในตัว “ฝึ” ตรงบริเวณที่เป็นข้อปล้อง ลักษณะเป็นมุมฉาก การตีจะใช้ไม้ 3 อันมาถือในมือด้านใดด้านหนึ่ง จำนวน 3 อัน แล้วใช้ไม้ไผ่เหลายาวประมาณ 1 ฟุต ซึ่งเสียง “ฝึ” แต่ละอันจะมีความแตกต่างกัน การทำเครื่องดนตรี “ฝึ” จะต้องทำให้เท่ากับจำนวนผู้เข้าร่วมพิธี เพราะทุกคนจะต้องร่วมกันตี “ฝึ” ในขบวนแห่ทุกคน การตีหรือเล่น “ฝึ” ของชาวลัวะ จะมีผู้นำในการเปลี่ยนเพลงหรือเปลี่ยนจังหวะเพลง โดย “ฝึ” ที่นำขบวนหรือ “ฝึ” นำเพลงเป็น “ฝึ” อันใหญ่ เมื่อผู้นำขบวนเปลี่ยนจังหวะเพลง ลูกคู่ข้างหลังจะรับตามจังหวะของเพลง จากการบันทึกวิธีโอเทปและเทปบันทึกเสียงเอาไว้ในขณะร่วมพิธี พอจะแยกเพลงของเสียง “ฝึ” ซึ่งมีชื่อและความหมายดังนี้

เพลงที่ 1 ชื่อว่า “ก๋อมตุ๋น” เป็นเพลงแรกเมื่อกลุ่มผู้อาวุโสได้จัดทำเครื่องดนตรีแล้วเสร็จ และแจกจ่ายให้แก่ชาวบ้านทุกคนเล่นเพลงกับเดินมุ่งตรงไปยังเรือนของผู้นำทางศาสนา หรือ “เรือนแก้ว” (แก้ว หมายถึง แรก หัวใหญ่) ของหมู่บ้าน เป็นการแห่แห่นออย่างพร้อมเพรียงกันตามเสียงที่เป็นจังหวัดก๋อมบุงตุ๋น

เพลงที่ 2 ชื่อว่า “ตอหย่า” และที่ 3 “แพะ” ทั้งสองเพลงนี้หมายถึงการเล่นดนตรีและเดินแห่แห่นอพร้อมๆ กัน เพื่อ “ส่งท่า ส่งเคราะห์” ที่สถิตยอยู่ให้ออกไปจากหมู่บ้าน

เพลงที่ 4 ชื่อว่า “ซัวะ” และที่ 5 “กัวอ้อ” ทั้งสองเพลงนี้หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ที่หมู่บ้านมีเสียง การดำข้าวด้วยครกกระเดื่องและเสียงฝัดข้าว

เพลงสุดท้ายชื่อว่า “จะหลัน” เมื่อชาวบ้านนักดนตรีเดินทางไปถึงเรือนแก้วก็จะหยุดเล่นเพลงกัวอ้อและตั้งขบวนแห่ เมื่อเห็นว่าพร้อมกันดีแล้วก็จะเล่นเพลงนี้ มีความหมายถึงการ “บายสีสู่ขวัญ” ผู้เล่นเพลงทุกคนจะเข้าไปในบ้านนี้ แล้วออกอีกประตูหนึ่ง ประตูทางเข้าจุดเทียน มีข้าวเปลือก ไม้ดอก และพืชมงคลหลายชนิด วางอยู่ตรงข้างประตูทางเข้าบ้าน ภายในบ้านจะมีเหล้าอุไว้ต้อนรับหนึ่งไห

จากการสังเกต ชาวลัวะทุกเพศและวัยจะมีส่วนร่วมในการเล่นดนตรี เพื่อความ “รื่นเริง” ซึ่งการทำบุญกุศลร่วมกันทั้งชุมชน เป็นศิลปกรรมเพื่อชีวิต (Art for life sake) ส่วนรวมมากกว่าศิลปะ เพื่อศิลปะ ชาวเขาเผ่าอื่นที่มักจะแสดงออกทางศิลปะในระดับบุคคลหรือกลุ่มเล็กๆ อันเป็นความสามารถเฉพาะตัวหรือเฉพาะกลุ่ม อาจกล่าวได้ว่าชาวลัวะทุกเพศทุกวัยได้รับการปลูกฝังเอกลักษณ์ในการดำเนินชีวิตส่วนรวมอย่างฝังใจ ตั้งใจ แน่วแน่และกระตือรือร้น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะความสามารถในการเฝ้าระวังและการป้องกันมิให้องค์ประกอบด้านหนึ่งด้านใดของวัฒนธรรม ถูกบ่อนทำลาย

การเล่น“พิ” จะเล่นเพลงต่างๆ เหล่านี้สลับสับเปลี่ยนกันไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเวลาประมาณ 9 นาฬิกา ขบวนแห่ก็เริ่มขึ้น โดยมีหมอผีประจำหมู่บ้านเป็นผู้นำขบวน และต่อมาก็เป็นเจ้าของบ้านหรือเจ้าของเรือนที่เชื่อว่ามิผีหมู่บ้านอาศัยอยู่เป็นคนถือกระดาษใส่พิซัพพันท์ที่เก็บมาจากไร่ จากนั้นก็เป็นขบวนของ “พิ” ขนาดใหญ่ 3 อัน ซึ่งเป็น “พิ” ที่เป็นผู้นำในการเปลี่ยนเพลง ต่อด้วยขบวนของผู้หญิงที่มีการฟ้อนรำและเดินประมาณ 15 คน สังเกตเห็นได้ว่าเป็นคนในวัยรุ่นและกลางคนที่เดินตามจังหวะเพลงพิ และตามด้วยผู้ร่วมขบวนทุกคนเดินถือ “พิ” ดีจังหวะตามเพลงเดินกันเป็นขบวน เมื่อเดินขบวนถึงประตูบ้านหรือหัวบันไดบ้านของเรือนที่ผีอาศัยอยู่ หมอผีก็จะว่าคาถาทำปากอุบอปปๆ แล้วเจ้าของบ้านก็นำกระดาษใส่พิซัพพันท์ผู้นำไปไว้ในห้องนอน หลังจากนั้นเจ้าของบ้านก็นำไถ่คำที่เตรียมไว้ออกมาแล้วก็ลงมือก่อไฟ ดมน้ำในขณะนั้นเลย เมื่อน้ำ

ร้อนแล้วเจ้าของบ้านก็ทำการเชือดไก่ตัวนั้น แล้วนำเลือดไก่ที่กำลังไหลอยู่ไปทาพืชรพันธุ์ต่างๆ ใน กระจาด แล้วก็กลับเข้าไปในครัว เชือดคอไก่ขยายบาดแผลให้เลือดไหลออกมาอีกเอาไปทาบริเวณ หัวบันไดบ้าน และ “พิ” ขนาดใหญ่ จากนั้นก็ทำการเชือดไก่ตัวนั้น ลวกน้ำร้อนถอนขนและปรุง ไก่ตัวนั้นจนเสร็จสมบูรณ์ แล้วก็ยกอาหารต่างๆ ออกมากินเลี้ยงกัน เป็นอันเสร็จพิธีการทำพิธี “โสด” ของหมู่บ้าน

หลังจากเสร็จพิธีกรรมของหมู่บ้านแล้ว เป็นการทำพิธีกรรมของชาวลัวะ ทุกๆ บ้านและจะมีพิธีกรรมเหมือนกับพิธีของหมู่บ้าน คือ หัวหน้าครอบครัว (พ่อบ้าน) ก็นำพืชรพันธุ์ของ ตนเองในไร่มาใส่กระจาดไว้ในห้องนอนของตนเอง และทำการเช่นด้วยไก่เหมือนกับการทำพิธี ใหญ่ของหมู่บ้าน แต่จะทำในช่วงบ่ายและช่วงเย็นของวันเดียวกัน

พิธีโสด เมื่อก่อน (พ.ศ. 2530) มีข้อห้ามมากมาย เช่นห้ามคนนอกที่ไม่ใช่ชาว ลัวะร่วมพิธี ห้ามพูดคำเมือง จะต้องพูดภาษา “ลัวะ” เท่านั้น ฯลฯ แต่ในปัจจุบันนี้ข้อห้ามต่างๆ ได้ หดหายไป เหลือแต่เพียงห้ามมีเสียงดังรบกวนในขณะที่ทำพิธี เช่น ในขณะที่ทำพิธีห้ามนำมอเตอร์ไซด์ เข้าออกบริเวณที่ทำพิธี ส่วนข้อห้ามอื่นๆ ไม่มี

หลังจากทำพิธีกรรมของหมู่บ้านแล้ว ต่างคนต่างก็กลับไปทำพิธีกรรมเลี้ยงผีบ้าน ของใครของมัน แล้วในช่วงบ่ายของวันนั้นจะมีพิธีกรรมอีกพิธีหนึ่ง ซึ่งอยู่ในขั้นตอนของพิธี “โสด” ด้วยอีกพิธีหนึ่ง ก็คือ “การเขี่ยเหล่า”

การเขี่ยเหล่า

การเขี่ยเหล่า เป็นพิธีกรรมการเลี้ยงผี เพื่อบอกผีบ้านผีเรือนคลบ้นกาลให้ได้ข่าว มาก ให้พืชรในไร่มีความอุดมสมบูรณ์ และไม่ไห้ชาวลัวะเจ็บไข้ได้ป่วย ให้ปลอดภัยแคล้วคลาดจาก ภัยอันตรายต่างๆ

วิธีการเขี่ยเหล่า ก็คือ ชาวลัวะผู้ชายจะรวมกลุ่มกันกลุ่มละประมาณ 4-5 คน แล้ว เดินไปบ้านของชาวลัวะด้วยกัน จนครบทุกหลังคาเรือน เมื่อกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดขึ้นบ้านเจ้าของบ้าน ก็นำสำรับอาหารใส่กระจาดออกมาต้อนรับคณะที่ขึ้นมาเยี่ยมบ้าน มีอาหารอยู่เต็มกระจาดและที่ ขาดไม่ได้คือ “เหล่าอุ” ซึ่งทุกบ้านเตรียมไว้ล่วงหน้าแล้ว เหล้าอุที่เตรียมไว้ได้นำออกมาวางกลาง กระจาด อาหารซึ่งบรรจุไว้ในกระบอกไม้ไผ่ขนาดใหญ่ด้านผิวบนของเหล่าสังเกตุเห็นเป็นเกลบ ไรบบนปิดไว้ไม่ให้มองเห็นน้ำเหล่า และหลอดยาวประมาณ 1-1 เมตรครึ่ง ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ขนาด เท่านิ้วก้อย ใช้ลวดเล็กแข็งแรงปลายแหลมแทงรอกันระหว่างข้อปล้องของหลอดให้สามารถควมำได้

จำนวน 2 หลอด แห่ลงไปใ้ในกระบอกเหล้า คณะผู้เขี่ยเหล้าก็ลงมือเขี่ยเหล้าพร้อมๆ กัน โดยใช้ไม้ไผ่เหล้าคล้ายตอกขนาดเท่าๆ กัน ไม้ซี่คยาวประมาณ 5-6 เซนติเมตร พับปลายให้เป็นตะขอ แล้วทุกคนก็เอามือจับไม้เขี่ยเหล้าพร้อมๆ กัน อธิษฐานบอกผีบ้านผีเรือน ต่างคนต่างก็ว่าทำปากจุมบขมิบ ใช้เวลาประมาณ 1 นาทีก็เป็นอันเสร็จเรียบร้อย เมื่อเขี่ยเสร็จแล้วไม้เขี่ยก็จะวางรวมกันในกระชาดอาหาร จากนั้นก็จะมีการกิน “เหล้าอุ” ในกระบอกที่เตรียมไว้โดยการดูด การดูดจะดูดเหล้าจากกระบอกไม้ไผ่ด้วยหลอด จะดูดวนกันเป็นวง เมื่อถึงใครก็ดูด การดูดจะขึ้นขึ้นหรือต้องนั่งของๆ สูงๆ ดูด ส่วนอาหารที่เตรียมไว้ใครจะรับประทานหรือไม่ก็ได้ หากเหล้าในกระบอกหมดก็เพิ่มเติมลงไปอีก หลังจากนั้นก็ไปขึ้นบ้านอื่นต่ออีก ตั้งแต่ตอนกลางวันจนถึงตอนกลางคืน จนครบทุกบ้าน ซึ่งพิธี “โสลด” นี้ ผู้วิจัยเข้าใจว่า สมัยก่อนหรือครั้งบรรพกาล ชาวลัวะมีความเป็นอยู่แบบพึ่งพากันทางการผลิต เมื่อต้นข้าวผลผลิตในไร่ออกมาให้เห็นว่าอีกไม่นานจะมีผลผลิตออกมาให้เก็บเกี่ยวกัน ทำให้ชาวลัวะมีการเลี้ยงฉลองกันในสมัยก่อนถึง 7 วัน 7 คืน แต่อาจเป็นเพราะหลายๆ ปัจจัยในปัจจุบันที่ทำให้พิธีนี้เหลือเพียงแค่ 2 วัน แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ประจำเผ่าของชาวลัวะที่เหลืออยู่บนดอยในขณะนี้

การเขียนเห็ด

การเล่นฟุตบอลในฟิชีโฮลด์

พิธีกรรมและความเชื่อในการทำการเกษตรในรอบปี

พื้นฐานวิถีชีวิตของชาวลัวะทุกคนมีการยึดถือจารีตประเพณี ค่อนข้างเหนียวแน่น คล้ายกับชาวเขาทั่วไป สิ่งที่ยึดถือเรียกว่า “ฮีด” เช่นเดียวกับคนไทยล้านนาทั่วๆ ไปซึ่งพื้นฐานการใช้ชีวิตของชาวลัวะที่มีความขยัน อดทน อดออม ประหยัด รักและหวงแหนถิ่นฐานบ้านเกิด เคารพนับถือและเชื่อฟังผู้อาวุโส โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีวิสัยทัศน์ก้าวไกลต่อการใช้ประโยชน์พร้อมๆ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่พวกเขาคิดว่าเป็นสมบัติที่มีค่าของพวกเขาเอง

ชาวลัวะมีวิถีชีวิตด้วยการประกอบอาชีพการทำ “ไร่ข้าว” ในการทำไร่ข้าวของชาวลัวะมีจารีต ประเพณี กฎเกณฑ์ ระเบียบ และข้อห้ามข้อนิยมต่างๆ ที่ประกอบพิธีกรรมทุกขั้นตอนในไร่ข้าวที่ชาวลัวะยึดถือปฏิบัติทั้งหมดในรอบปีการเกษตร ทุกขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การเลือกที่ทำไร่
2. การถางไร่
3. การเพาะปลูก
4. การดูแลรักษา
5. การเก็บเกี่ยวผลผลิต
6. การเก็บรักษาผลผลิต

1. การเลือกที่ทำไร่

ในอดีต จากลัวะมีประชากรน้อย พื้นที่ทำไร่บนภูเขาจะมีมากและเลือกทำตรงไหนก็ได้โดยไม่มีใครมาควบคุม แต่ปัจจุบันนี้ชาวลัวะในอุทยานแห่งชาติคอกยูกา ตำบลยูกา อำเภอบัว จังหวัดน่าน ได้มีอุทยานแห่งชาติคอกยูกาซึ่งมีเจ้าหน้าที่คอยควบคุมดูแลไม่ให้มีการบุกรุกป่าเพื่อการถางไร่ใหม่ ดังนั้น พิธีกรรมการเลือกที่ถางไร่จึงไม่มีในปัจจุบันนี้

2. การถางไร่

ในปัจจุบันพื้นที่ทำไร่ของชาวลัวะจะมีจำกัด แต่ชาวลัวะเองก็มีวิธีการใช้พื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดของพวกเขา โดยการทำเกษตรแบบการทำไร่หมุนเวียน เป็นการทำไร่แบบอยู่กับที่ ไม่มีการโยกย้ายถิ่นฐานบ้านเรือน การทำไร่หมุนเวียนเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมมานานของชาวลัวะ คือ การจัดแบ่งพื้นที่ในการทำไร่หมุนเวียน ดังนี้

ลักษณะการใช้พื้นที่ในการทำไร่หมุนเวียน

ปีที่ 1

***** *****	2
4	3

ปีที่ 2

1	***** *****
4	3

ปีที่ 4

1	2
***** *****	3

ปีที่ 3

1	2
4	***** *****

ปีที่ 5

***** *****	2
4	3

สำหรับชาวไร่ที่มีพื้นที่เป็นแปลงใหญ่ จะแบ่งพื้นที่ของตนออกเป็น 4 ส่วนในการใช้พื้นที่ทำไร่หมุนเวียน พวกเขาจะเริ่มทำไร่โดยการถางพื้นที่ในแปลงที่ 1 และทำไร่เฉพาะในแปลงที่ 1 เพียงแปลงเดียวในปีนั้นจนหมดสิ้นฤดูเก็บเกี่ยว ปีถัดไปพวกเขาจะถางไร่แปลงที่ 2 เพียงแปลงเดียวโดยที่แปลงที่ 1 จะละทิ้งเอาไว้โดยไม่มีการปลูกอะไรเลย ปล่อยให้วัชพืช หรือหญ้าต้นไม้ต่างๆ ขึ้นตามธรรมชาติ เมื่อฤดูผลผลิตในปีที่ 2 เสร็จสิ้นลง พวกเขาก็ทำการถางไร่ใหม่ในแปลงที่ 3 และแปลงที่ 4 ตามลำดับ เมื่อเสร็จสิ้นจากฤดูกาลผลิตในแปลงที่ 4 แล้ว พวกเขาก็กลับมาถางในแปลงที่ 1 ใหม่อีก จากการสอบถามว่า ทำไมไม่ทำซ้ำแปลงเก่าที่เคยทำ คำตอบที่เหมือนกันคือ ผลผลิตไม่ดี ผลผลิตน้อย การทำไร่หมุนเวียนนี้ทำแล้วได้ข้าวเฉลี่ยต่อปีเกือบจะเท่าๆกันทุกปี

จะเห็นได้ว่า พื้นที่แปลงหนึ่งๆ ของไร่หมุนเวียนจะมีเวลาพักตัว 3 ปี ซึ่งก็มีวัชพืช และต้นไม้ต่างๆ ขึ้นรกพอสมควร ดินมีการพักตัว 3 ปี ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินมีมากขึ้น จนทำให้ข้าวไร่เจริญเติบโตเป็นอย่างดีอีกครั้งหนึ่งสำหรับปีนั้นๆ ที่มีการปลูกข้าวไร่ การถางไร่ของชาวไร่จะเริ่มถางกันในเดือนกุมภาพันธ์ มีการทำพิธีกรรมและมีความเชื่อว่า ก่อนถางไร่จะต้องมีการทำพิธีบอกผีป่าผีไร่บริวารที่จะทำการเกษตรในแปลงนั้นๆ (ผีเจ้าที่) มีชื่อว่า “ผีปัก ผีแคว้น” ก่อนที่จะถางไร่ ชาวไร่บ้านเตี้ยกลางทุกคนจะต้องขอให้เจ้าของบ้านที่ผิอยู่หรือที่เรียกว่า “จำผี” ไปทำพิธีในการถางไร่ก่อน การทำพิธีหมอบผีประจำหมู่บ้านจะเป็นคนไปทำพิธีร่วมกับจำผี

เพียง 2 คน จะเดินทางไปทำพิธีในตอนเช้ามืด ออกจากหมู่บ้านประมาณ 6 โมงเช้า ถึงไร่ประมาณ 7 โมงเช้า แล้วเริ่มทำพิธี “จำผี” ต้องเตรียมเครื่องเช่นดังนี้ คือ

1. ปู่เหลย (ปู่ภูเขา)
2. วานหักจิน
3. วานควานดำ
4. ขมิ้นดำ
5. ดอกกะหล่ำ
6. จิง

เมื่อเตรียมเครื่องเช่นครบทั้ง 6 ชนิดนี้แล้ว หมอผีก็จะเลือกบริเวณที่จะทำพิธีใกล้ๆ ต้นไม้ใหญ่ริมไร่ เมื่อได้พื้นที่ที่จะทำพิธีแล้วก็เริ่มลงมือทำพิธีโดยการท่องคาถา (เป็นภาษาชาวลัวะ) และอธิษฐานว่า ผีเจ้าที่ที่อาศัยอยู่ที่ตรงนี้ ปีนี้จะทำไร่ตรงนี้สามารถทำได้หรือไม่ หากทำไม่ได้ก็ขอให้ผีเจ้าที่บอกด้วย โดยการทำลายเครื่องเช่นที่เตรียมมา เมื่ออธิษฐานกับผีเจ้าที่เสร็จแล้วก็เอาของทั้งหมดฝังไว้ที่ได้ต้น ไม้ใหญ่นั้นแล้วก็เดินไปดูบริเวณที่จะถางไร่ แล้วกลับมาดูของที่ฝังเอาไว้ว่าครบทุกอย่างหรือไม่ ถูกทำลายหรือไม่ หากทุกอย่างอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ก็สามารถถางไร่ได้ หากไม่สมบูรณ์ก็ถางไม่ได้ให้เลือกที่ตรงอื่นในการถาง เมื่อ “จำผี” ได้พื้นที่ถางแล้ววันรุ่งขึ้นจะต้องไปถางก่อน โดยก่อนถางให้บอกกับผีเจ้าที่ว่าจะมาถางที่แล้วขอให้ผีเจ้าที่จงคุ้มครองไม่ให้มีอันตรายต่างๆ ด้วย เมื่อถางไร่แล้วก็กลับไปหมู่บ้านบอกให้ชาวบ้านทุกคนทราบว่าตอนนี้สามารถถางไร่ได้แล้ว หลังจากนั้นทุกๆ คนในหมู่บ้านจะไปลงแขกถางไร่ (เอามือ) กันจนครบทุกคน เป็นอันเสร็จขั้นตอนการถางไร่ ใช้เวลาประมาณ 1 เดือนกว่าๆ ในการถางและเผาเตรียมพื้นที่ของชาวลัวะบ้านเตี้ยกลาง

3. การปลูกพืชพันธุ์และข้าวไร่

วิธีการปลูก ชาวลัวะใช้ไม้ปลายแหลมนำหลุมให้มีความลึกประมาณ 5 เซนติเมตร หลุมเอียงประมาณ 45 องศา เตรียมเมล็ดใส่กระบุง และเตรียมเมล็ดพันธุ์พืช ชนิดอื่นๆ หยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวใส่หลุมประมาณ 4-5 เมล็ด และหยอดเมล็ดพันธุ์พืชชนิดอื่นๆ ปนลงไป ในหลุมด้วย ชนิดของพืชที่ปลูกในไร่ข้าวมีหลายชนิด เช่น ข้าวโพด เผือก มัน ฟักทอง พักเขี้ยว น้ำเต้า แตงกวา บวบ ฯลฯ ซึ่งพืชเหล่านี้จะขึ้นอยู่กระจายทั่วๆ ไปในไร่ข้าว

พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูก ข้าวเหนียวมีประมาณร้อยละ 60-70 ที่เหลือเป็นข้าวเจ้า ทั้งหมดมีอยู่ถึง 10 สายพันธุ์ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงอายุการเก็บเกี่ยว ได้แก่ “ข้าวดอ” หรือพันธุ์ข้าวเบา “ข้าวกลาง” และ “ข้าวปี” หรือข้าวพันธุ์หนัก ซึ่งทุกพันธุ์จะปลูกพร้อมๆ กัน

ข้าวดอมี 3 สายพันธุ์ ได้แก่ ข้าวป่าน ข้าวมอก และข้าวมันคูน มีอายุนับตั้งแต่วันที่ปลูกจนถึงวันเก็บเกี่ยวประมาณ 4 เดือน

ข้าวกลางมี 6 สายพันธุ์ ได้แก่ ข้าวหุ้งดำ ข้าวเล็บมือ ข้าวคู่ ข้าวดำ ข้าวชิว และข้าวห้าว มีอายุนับตั้งแต่วันที่ปลูกจนถึงวันเก็บเกี่ยวประมาณ 5 เดือน

ข้าวปีมี 9 สายพันธุ์ ได้แก่ ข้าวหนอน ข้าวชก ข้าวเหลือง ข้าวลาย ข้าวกำ ข้าวด้วยญ้อย ข้าวปึก ข้าวด้วย และข้าวบาง มีอายุนับตั้งแต่วันที่ปลูกจนถึงวันเก็บเกี่ยวประมาณ 6 เดือน ส่วนพืชอื่นๆ จะทยอยเก็บก่อนบ้างหลังบ้างตามอายุของพืชชนิดนั้นๆ เพราะชาวลัวะจะไปไร่แทบทุกวันหลังจากมีการปลูก ยกเว้นวันกรรมของหมู่บ้านและวันที่มีพิธีกรรมอื่นๆ

4. การดูแลรักษา

ในขั้นตอนการดูแลรักษา ชาวลัวะจะเข้าไปในไร่แทบจะทุกวัน เพื่อกำจัดวัชพืชต่างๆ และคอยหาของป่า เก็บผักต่างๆ ดูแลทุกอย่าง อย่างในไร่ซึ่งจะมีการสร้างตบ (กระท่อม) ไว้ในบริเวณไร่ 1 หลัง ทำด้วยไม้ที่หาได้ง่ายๆ บริเวณใกล้เคียงและมุ่งหลังคาไว้สำหรับเป็นที่พักรับประทานอาหารและหลบฝนหลบแดดได้ ชาวลัวะจะออกจากบ้านตั้งแต่เช้ามืดและกลับมาประมาณ 5 โมงเย็น พร้อมทั้งผักและของที่จะนำมาเป็นอาหารในตอนเย็น การดูแลรักษาผลผลิตในไร่ก็คอยดูแลสัตว์ต่างๆ ที่จะเข้ามาทำลายกัดกินข้าวและพืชไร่ เช่น หมู กระแต หมูป่า นก ฯลฯ พวกเขาทำการดักจับโดยใช้บ่วงบ้าง แร้วตีบ้าง หลุมพลางดักบ้าง หรือบางครั้งก็จะใช้ปืนแก๊ปยิงบ้าง

ในช่วงที่ดูแลไร่อยู่ ชาวลัวะจะบนบานผีไร่เอาไว้ เพื่อไม่ให้มีศัตรูต่างๆ มารบกวนทำลายพืชพรรณในไร่ โดยการสร้างศาลผีไร่ ซึ่งจะมีการทำประจำไร่ทุกๆ ปี โดยที่ศาลผีจะสร้างขึ้นง่ายๆ ด้วยไม้ไผ่ โดยจะมีหมาก พลุ และสัตว์ต่างๆ ไว้แก้บน เช่น หมู หมา ไก่ แล้วแต่ว่าผีจะชอบชนิดไหน ในช่วงนี้ชาวลัวะเชื่อว่า จะมีผีไร่คอยดูแลพืชพรรณต่างๆ ในไร่ให้

5. การเก็บเกี่ยวผลผลิต

การเก็บเกี่ยวผลผลิต ชาวลัวะจะเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตในไร่ตั้งแต่เดือนสิงหาคม โดยเริ่มเก็บเกี่ยวพืชผลมาให้ผลผลิตก่อน ส่วนข้าวไร่จะเริ่มเก็บเกี่ยวในเดือนพฤศจิกายน ข้าวที่เก็บเกี่ยวก่อนจะเป็นข้าวพันธุ์เบา การเก็บเกี่ยวจะใช้การลงแขกกัน โดยใช้เครื่องมือเก็บเกี่ยว คือเคียวเกี่ยวข้าว ข้าวที่เกี่ยวแล้ว นำมามัดขนาดกำมือ แล้วนำมากองรวมกัน เพื่อเตรียมขนย้าย ก่อนจะเกี่ยวข้าว จะมีการทำพิธีเช่นไหว้ผีอีกครั้ง โดยที่หมอมผีและจำผีด้องไปทำพิธีที่ไร่ก่อนการเก็บเกี่ยวข้าวในไร่เป็นคนแรกอีก ในวันที่เกี่ยวข้าว หมอมผีและคนจำผีออกจากหมู่บ้านแต่เช้าเพื่อไปทำ

พิธีเช่นผีเพื่อขอบคุณผีที่ดูแลรักษาผลผลิตให้ โดยที่มีการตัดเกี่ยวเอาข้าวและผลผลิตมาใส่ภาชนะ
จะเป็นขัน หรือภาชนะอะไรก็ได้ โดยใช้ไก่ 1 ตัวเช่นผี โดยเชือดคอไก่เอาเลือดไก่ทาผลผลิตวาง
ตั้งเอาไว้แล้วเดินไปทั่วบริเวณไร่กลับมาทำพิธีอีกครั้ง เอาไก่ที่ฆ่าแล้วปรุงเป็นอาหารโดยให้ผีกิน
ก่อน โดยเฉพาะเครื่องใน จะนิยมเลี้ยงผีกันในตอนเก็บเกี่ยว หลังจากทำพิธีเสร็จก็กลับมาขังหมู
บ้าน แล้วก็มีการบอกกล่าวแก่ชาวลัวว่า ตอนนีผีนอกให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตในไร่ได้แล้ว
จากนั้นก็มีการลงแขกเกี่ยวข้าวกันอีกรอบ ในขณะที่เกี่ยวข้าว ชาวลัวจะมีกระบุงที่ทำด้วยไม้ไผ่
และหวาย มีสายห้อยสามารถคล้องไว้ที่คอ กระบุงจะห้อยลงมาอยู่บริเวณสะเอว เมื่อเกี่ยวข้าวก็
เอาข้าวที่เกี่ยวแล้วใส่กระบุงเมื่อเต็มกระบุงก็นำมากองเรียงไว้บริเวณใกล้ทางมากที่สุด เมื่อข้าวที่
เกี่ยวแห้งแล้วก็บรรจุกระสอบปึกมัดปากกระสอบเพื่อสะดวกในการขนย้ายกลับมาขังหมูบ้าน

การขนย้ายข้าวจากไร่กลับ ไปขังหมูบ้านของชาวลัวหากใครใคร่ที่รักไม่สามารถ
เข้าได้ถึง ก็จะมีรถของอุทยานแห่งชาติคอยบริการขนให้ฟรีโดยไม่คิดค่าใดๆ เลย เมื่อมี
การลงแขก “เอามือ” ในการเก็บเกี่ยวไร่อเสร็จสิ้นลงก็เป็นอันเสร็จภารกิจในไร่ในรอบปีการผลิต
ของชาวลัวปีนั้นโดยปล่อยให้ไร่นั้นมีการพักตัวประมาณ 3 ปี จึงจะหวนกลับมาทางเพื่อปลูกพืช
และข้าวไร่อีกครั้งหนึ่ง

6. การเก็บรักษาผลผลิต

หลังจากที่นำข้าวจากไร่กลับมาขังหมูบ้านแล้ว ชาวลัวจะมีขังเพื่อเก็บข้าวไว้
บริเวณระเบียบบ้าน วางเรียงกันไว้ทั้งกระสอบ โดยไม่ต้องเอาข้าวออกจากกระสอบ เมื่อต้องการ
จะใช้ประโยชน์ก็นำข้าวในกระสอบมานวด การนวดจะใช้เท้านวดโดยพ่อบ้าน แม่บ้านและลูกๆ
ช่วยกันนวดให้เหลือเพียงเมล็ดข้าวเปลือก แล้วนำเมล็ดข้าวเปลือกหลังจากนวดแล้วบรรจุกระสอบ
นำไปยังโรงสีในหมูบ้าน ซึ่งในปัจจุบันบ้านเตี้ยกลางมีโรงสีประจำหมูบ้าน 2 โรง อัตราค่าสีข้าว
จะคิดเป็นปีบข้าวสาร ข้าวเปลือกที่สีออกมาแล้วได้ข้าวสาร 1 ปีบ จะคิดปีบละ 7 บาท ส่วนครก
กระเดื่องหรือข้าวซ้อมมือก็มีหลายครอบครัวที่มีการใช้ครกตำข้าวอยู่ โดยเฉพาะบ้านที่มีผู้สูงอายุ
การตำข้าวด้วยครกกระเดื่องของชาวลัว ยังยึดถือตามแบบโบราณ คือ นิยมตำข้าวตอนขำรุ่ง เวลา
ประมาณตีห้า จากการสอบถามชาวลัวถึงรสชาติของข้าวที่สีจากโรงสี กับตำด้วยครกกระเดื่อง
ชาวลัวชอบรสชาติของข้าวที่ตำด้วยครกกระเดื่องมากกว่า แต่บางครั้งเรือที่หันมาใช้โรงสีเพราะ
ความสะดวก และประหยัดเวลา

ในขั้นตอนการเก็บรักษาผลผลิตนี้ ในปัจจุบันชาวลัวไม่มีการทำพิธีอะไร หลัง
จากได้ข้าวมาจากไร่แล้วก็นำมาเก็บไว้ในขังเลยโดยไม่มีการทำพิธีใดๆ

ในรอบปีการผลิตของชาวลัวะ ตั้งแต่การถางไร่ การปลูกพืชในไร่ข้าว การทำไร่ข้าว การดูแลรักษา และการเก็บเกี่ยวผลผลิตในไร่ข้าว ใช้เวลาตลอดการผลิต ประมาณ 11 เดือน ยกเว้นแต่เดือนมกราคมเพียงเดือนเดียวใน 1 ปี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวลัวะในรอบปี จะใช้เวลาทั้งหมดอยู่กับการทำการเกษตรในไร่ข้าว โดยกำหนดให้ไร่ข้าวมีสถานภาพอำนาวยประโยชน์อย่างต่อเนื่องยั่งยืน และมีความสามารถจัดการไร่ข้าวให้เอื้อต่อการเลี้ยงชีพทุกระดับชุมชนหมู่บ้าน (Subsistent Village)

จากบทความของคุณฐานิศวรร วังศ์ประเสริฐ เรื่อง ประโยชน์ของไร่หมุนเวียน เนื่องด้วยบทความเรื่องนี้มีความเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงและสัมพันธ์เกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ ในการประกอบอาชีพการเกษตร ตามความเชื่อของชาวลัวะ ไว้ 13 ประการ ดังนี้

ประโยชน์ของไร่หมุนเวียน

1. ไร่ข้าวในฐานะเป็นแหล่งปลูกฝังจารีตประเพณี

ในการทำข้าว ชาวลัวะมี จารีต ประเพณี กฎเกณฑ์ ระเบียบ และข้อห้ามในการประกอบพิธีกรรมทุกขั้นตอน ซึ่งจะเชื่อมโยงการเรียนรู้ประกอบกับพิธีกรรมอื่นๆ นอกเหนือจากไร่ข้าวที่ชาวลัวะมีการยึดถือ ปฏิบัติ เกือบทั้งหมดในรอบปีการเกษตร

ไร่ของชาวลัวะ อาจกล่าวได้ว่า เป็นสถาบันกลางแข็ง ทำหน้าที่เป็นแหล่งที่ได้รับ การปลูกฝังถ่ายทอดประสบการณ์องค์ความรู้เกี่ยวกับ จารีต ประเพณี ที่เชื่อมโยงกับการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรยังชีพที่ครบวงจรระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงให้แก่เยาวชนรับการสืบทอดอย่างมีความเหมาะสม

2. ไร่ข้าวในฐานะเป็นแหล่งผลิตข้าวไร่สายพันธุ์โบราณ

ในอดีต ไทยเราเคยมีและผลิตข้าวพันธุ์โบราณ เพื่อการยังชีพประมาณหนึ่งหมื่นสายพันธุ์ ชื่อในปัจจุบันไทยเรามีการผลิตข้าวเชิงเศรษฐกิจน้อยกว่าสิบสายพันธุ์ (วิรัตน์ ศศิธรรมนิตย์ 2536) อ้างโดย (ฐานิศวรร, 2542) ไร่ข้าวของชาวลัวะปลูก “ข้าวเหนียว” ที่มีลักษณะไม่เหมือนข้าวเหนียวทั่วไป ซึ่งจะแข็งเร็วเมื่อถูกอากาศ มีสีสรรคล้ายกับข้าวกล้องหรือข้าวซ้อมมือ ธัญพืชเหล่านี้ถือเป็นข้าวสายพันธุ์โบราณซึ่งมีอยู่ทั้งหมดถึง 18 สายพันธุ์ ดังนี้

1. ข้าวป่าน
2. ข้าวมอก
3. ข้าวมันคูน

4. ข้าวห้าน้ำ
5. ข้าวเล็บมือ
6. ข้าวขิว
7. ข้าวห้าว
8. ข้าวดำ
9. ข้าวจู่
10. ข้าวหนอน
11. ข้าวฮก
12. ข้าวเหลือง
13. ข้าวลาย
14. ข้าวกำ
15. ข้าวด้วยญ้อย
16. ข้าวปีก
17. ข้าวบง
18. ข้าวด้วย

3. ไร่ข้าวเป็นแหล่งพหุกิจกรรม

“พหุกิจกรรม” ชนวน รัตนวราหะ (2537) ระบุระบบการปลูกพืชมากกว่าหนึ่งชนิดในพื้นที่เดียวกัน ชาวไร่ได้รับการปลูกฝังเรียนรู้และสืบทอดกันมาอย่างเป็นระบบหลายชั่วอายุคนเมื่อมีการถางที่เตรียมดินและทำพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนการปลูกข้าวไร่ ชาวไร่จะปลูกข้าวโพดดำพันธุ์ดอ ต่อด้วยข้าวโพดเหลือง ข้าวโพดแดงพันธุ์หนัก เผือก มัน ถั่ว และผักกาด กระจัดกระจายตามที่ต่างๆ ทั่วบริเวณไร่ข้าว หรือที่เรียกว่าการปลูกแบบผสมไม้เป็นแถวเป็นแนว (Mixed Intercropping) ตรงบริเวณเนินดิน ดอไม้ และบริเวณบางแห่งจะปักไม้ไว้เพื่อปลูกพริกทอง พริกเขียว และน้ำเต้า หลากหลายต่างระดับกัน (Multi-strayed Cropping) เมื่อปลูกพืชเหล่านี้เสร็จ ชาวไร่ก็จะปลูกข้าว ผสมกับเมล็ดงาคำ บวบ แตง และคอกหงอนไก่ ซึ่งเป็นระบบการปลูกแบบรับช่วง (Relay Cropping) ต่อจากนั้นก็ปลูกเคียงตามแนวทางเดินตามแนวกันเขตของบริเวณไร่ จะปลูกเป็นแถว (Row Intercropping) ซึ่งในไร่ข้าวล้วนแล้วแต่เป็นพืชพรรณอายุสั้น อายุการเก็บเกี่ยวภายใน 1 ปีการผลิตทุกชนิด จะเห็นได้ว่าชาวไร่มีความรู้และใช้องค์ความรู้ในการเพาะปลูกพืชด้วยระบบพหุกิจกรรมที่สามารถอำนวยความสะดวกผลกมลกลืนต่อการรักษาระบบนิเวศน์ และเพิ่มผลผลิตซึ่งกันและกันระหว่างพืชนานาพรรณ และความเป็นไปตามธรรมชาติบนภูคอยแห่งนี้

4. ไร่ข้าวในฐานะเป็นแหล่งลวดจรรยาบรรณตัวของแมลงต่างๆ และศัตรูพืช

การที่ชาวไร่ทำไร่ข้าวและปลูกพืชพรรณต่างๆ ในบริเวณที่เคบเป็นป่า และยังถูกล้อมรอบด้วยป่าใหญ่ ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของแมลงนานาชนิด เมื่อชาวไร่ปรับเปลี่ยนป่าเป็นพืชอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งธัญพืช แมลงก็จะกินธัญพืชของชาวไร่ที่ปลูกเป็นอาหารแทนพืชป่า ชาวไร่ทำการ “กำจัด” แมลงศัตรูพืชด้วยไฟ โดยให้เหตุผลเปรียบเทียบกับเกี่ยวกับการทำไร่ด้วยการเผาและไม้เผา ดังนี้

การเผา จะทำให้ :-

1. “คืนสุก”
2. แมลงและไข่ของแมลงตาย
3. หญ้าตาย มีเหลือน้อย
4. ข้าวงาม

การไม่เผา จะทำให้ :-

1. “คืนดิบ”
2. แมลงและไข่ไม่ตาย
3. หญ้าไม่ตาย มีจำนวนมาก
4. ข้าวไม่งาม ผลผลิตได้น้อย

เมื่อได้ข้อเปรียบเทียบเป็นเช่นนี้ ชาวไร่จึงนิยมถางไร่ แล้วมีการเผาทุกๆ ไร่ ที่ที่ถางเพื่อเป็นการทำให้ลดจำนวนแมลงศัตรูและจำนวนหญ้าที่ขึ้นภายใน เป็นการประหยัดแรงงานในการกำจัดหญ้าได้มากพอสมควร

5. ไร่ข้าวในฐานะเป็นแหล่งผลิตไม้ดอก

มีไม้ดอก 5 ชนิด ที่ปลูกอยู่ในแปลงไร่ข้าวของชาวไร่ และใกล้ “ตบ” หรือกระท่อมที่พัก ได้แก่ ดอกคำปู้ มีดอกสีแดงเหลืองและขาว ผักกมก้อมีดอกสีขาว ผักชะอ่อนมีดอกสีขาว ดอกหงอนไก่สีเหลือง และดอกลือกองมีสีขาว ดอกไม้เหล่านี้จะนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่มีขึ้นในหมู่บ้าน ชาวไร่เชื่อว่าไม้ดอกที่มีในไร่ข้าวเป็น “ดอกไม้มงคล” ได้ผ่านสถานที่ที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีแล้ว

6. ไร่ข้าวในฐานะเป็นแปลงเพาะชำสมุนไพร

เมล็ดพันธุ์มะแว่น อันเป็นพืชสมุนไพรหรือเครื่องเทศที่สำคัญและมีราคาสูงชนิดหนึ่ง หากมีการเพาะเมล็ดด้วยวิธีตามปกติจะไม่งอก ชาวไร่จะทำการหว่านเมล็ดพันธุ์มะแว่น

ตรงบริเวณไร่ข้าวหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตพรรณไม้ต่างๆ แล้ว และปล่อยทิ้งไว้ให้แห้งแล้ง เมื่อถึงฤดูกาลเผาไร่เมื่อเมล็ดมะแขว่นมีการฟักตัวแล้ว โดยไฟเมล็ดมะแขว่นก็จะแตกออกมา จากนั้นก็จะแตกออกมาเป็นต้นกล้า เมื่อได้ต้นกล้าแล้วชาวไร่จะเอาไปปลูกในที่ที่ได้เตรียมไว้ ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวไร่เอง ในการขยายพันธุ์มะแขว่น ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สามารถจำหน่ายได้โดยตรง จะมีพ่อค้าจากพื้นราบขึ้นไปซื้อถึงที่ ถือได้ว่าไร่ข้าวได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งเพาะชำพืชสมุนไพรอย่างมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวไร่ ที่ประหยัดทั้งสถานที่ แรงงาน และเวลาอย่างเหมาะสม

7. ไร่ข้าวในฐานะเป็นแหล่งเพาะชำกล้าไม้ป่า

องค์ความรู้ทำไร่หมุนเวียนของชาวไร่มีว่า :-

“ถ้าปลูกข้าวไร่ 1 ปี แล้วปล่อยให้ป่านั้นไม้จะฟื้นขึ้นมาแทนที่ในปริมาณร้อยละ 100 ถ้าปลูกข้าวไร่ติดต่อกัน 2 ปี ไม้ป่าจะฟื้นขึ้นมาร้อยละ 50 รากที่ทำหน้าที่ขยายพันธุ์ตายไปครึ่งหนึ่ง แต่ถ้าปลูกข้าวไร่ติดต่อกัน 3 ปี พื้นที่ปลูกข้าวไร่จะเป็นป่าหญ้าคา และรากไม้ได้ผิวดินจะเป็นเชื้อเพลิง”

พื้นที่การเพาะปลูกภายใต้การ “ถือครอง” นอกจากจะทำหน้าที่เป็นไร่ข้าวแล้ว หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วเสร็จก็จะปล่อยให้ป่านั้น “พื้นที่ที่ทำไร่หมุนเวียน” บริเวณนี้จะมีต้นไม้ใหญ่ชนิดที่ขยายพันธุ์ด้วยรากโตเร็วและมีอายุยืนยาวปะปนอยู่ไม่มากนัก มีต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ชาวไร่ นิยม “เพาะชำ” คือ ต้นตองเต้า มีลักษณะคล้ายต้นตองตึง โตเร็วมีใบขนาดใหญ่ กิ่งหนาแน่น เช่นเดียวกับต้นไม้อื่นๆ ที่จะต้องทำการตัดฟันให้เหลือลำต้นอยู่เหนือพื้นผิวดินประมาณ 1 เมตร เมื่อตากแดดจนแห้งแล้วก็ทำการเผา ใบและกิ่งตองเต้าจะเผาไหม้เป็นขี้เถ้าที่มีปริมาณมากกว่าไม้ป่าชนิดอื่น เช่นเดียวกับต้นไม้อื่นๆ ชนิดอื่น ถึงแม้ลำต้นที่อยู่เหนือผิวดินจะถูกไฟเผาตาย แต่รากของต้นไม้ที่อยู่ใต้ผิวดินจะทำหน้าที่ขยายพันธุ์แล้วก็แทงตาออกทะลุดินขึ้นมาอีก 2-5 ต้นพร้อมๆ กับการเจริญเติบโตของพืชพรรณในไร่ ชาวไร่จะควบคุมต้นตองเต้าที่ขึ้นมาให้เหลือเพียง 1-2 ต้นกล้าเท่านั้นต่อกอที่ขึ้นมา 2-5 ต้นกล้า เพื่อไว้เป็นไม้ปกคลุมการชะล้างของหน้าดิน หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตในไร่แล้ว ไร่เก่าก็จะเป็นการผสมผสานระหว่าง “พืชไร่ไม้ป่าหมุนเวียน” (Sequential Cropping forest Rotation)

8. ไร่ข้าวในฐานะเป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

บริเวณไร่ข้าวและป่าที่ล้อมรอบไร่ข้าว เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนามากที่สุดแห่งหนึ่งในท้องถิ่นที่ชาวไร่อาศัยอยู่ ชาวไร่เชื่อถือต่อการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใกล้

ตัวเชิงแนวนอนและเชิงนิเวศน์นิยม โดยมีพิธีกรรมเป็นข้อกำหนดแนวทางปฏิบัติ เนื้อหาของสื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ ขอพรให้ผลิตผลทางการเกษตรให้จงงามสมบูรณ์ และมีมากเพียงพอกับความ ต้องการ ขอพรให้คุ้มครองไม่มีภัยอันตรายใดๆ ให้มีสุขภาพดี การประกอบพิธีกรรมในไร่ข้าวมีลักษณะเป็นไปตามขั้นตอนภารกิจรอบปีการเกษตร ดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

9. ไร่ข้าวในฐานะเป็นแหล่งช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ชาวไร่ทั้งหมู่บ้าน นิยมร่วมแรงงานหรือแลกเปลี่ยนแรงงานของแต่ละบุคคล ในฐานะเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับโดยตรงในการดำเนินชีวิตสังคมหมู่บ้าน มีการร่วมแรงงานในการประกอบพิธีกรรมของแต่ละบุคคลทุกๆ ด้าน ก่อสร้างบ้าน ปลูกข้าวไร่ เก็บเกี่ยวข้าวไร่ ขนข้าวเปลือกจากไร่ไปหมู่บ้าน การร่วมแรงงานก่อให้เกิด “แรงใจ” เน้นการใช้ชีวิตที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน รักและเข้าใจกันอย่างญาติพี่น้อง

10. ไร่ข้าวในฐานะเป็นแหล่งขยายพันธุ์สัตว์และแมลง

ป่าชายเลนเป็นแหล่งขยายพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่งทะเลชนิด ไร่ข้าวเก่าของชาวไร่ ก็เป็นแหล่งขยายพันธุ์สัตว์ป่าและแมลงบนภูเขาชนิดนั้น

ประมาณเดือนธันวาคม ชาวไร่จะปล่อยไร่ข้าวให้กลับคืนสภาพเป็นป่าไม้ ต้นไม้ขนาดเล็กและใหญ่จะเติบโตขึ้นเต็มบริเวณพื้นที่ กลายเป็นเกราะป้องกันการล่าสัตว์ด้วยวิธีการต่างๆ ในขณะที่เดียวกันสัตว์ป่าขนาดเล็กเช่น นก หูก ไก่ป่า สัตว์เลื้อยคลาน และแมลงเข้าอยู่อาศัยขยายพันธุ์ และหาเศษพืชที่ยังคงเหลืออยู่ในไร่เป็นอาหาร ไม้ป่าในไร่ข้าวก็กลายเป็นป่าโปร่ง เมื่อมีอายุมากขึ้น สัตว์ป่าและแมลงนอกจากจะหากินเศษพืชอาหารในไร่เก่าแล้วยังออกหากินพันธุ์พืชที่ปลูกใหม่ในไร่ใกล้เคียงที่ปลูกใหม่อีกด้วย การหากินของสัตว์ป่าในบริเวณพื้นที่ที่ชาวไร่กำลังทำการเพาะปลูกพืชนี้ สัตว์ป่ามักจะถูกกับดัก ส่วนแมลงมักจะกินเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ชาวไร่ปลูกด้วยวิธีหยอดหลุม อย่างไรก็ตาม สัตว์ป่าและแมลงส่วนใหญ่จะอยู่อาศัย หากิน และขยายพันธุ์ในไร่ข้าวเก่า โดยมีไม้ป่าใหม่หนาแน่นเป็นเกราะกำบัง ภาพเหล่านี้ บอกให้เราทราบว่า วงจรชีวิตที่มีการสร้างอาหาร หาอาหารและให้อาหารระหว่าง พืชป่า สัตว์ป่า แมลง และมนุษย์ เป็นวิถีชีวิตที่พึ่งพากันอย่างยั่งยืนระหว่างสิ่งมีชีวิตในป่าสืบไป

11. ไร่ข้าวในฐานะเป็นแหล่งผลิตไม้ฟืน

ได้ดูบ้านของชาวไร่ เช่นเดียวกับชาวทะเลหรือบางพื้นที่ มีไม้ฟืนจำนวนมาก ไม้ฟืนเหล่านี้เป็น ไม้ป่าที่ขึ้นในไร่ และ โคน โถงถางในขณะที่ทำการถางไร่ ไม้ฟืนเหล่านี้ส่วนใหญ่

เป็นไม้ป่าอายุสั้นนานาพรรณกว่า 20 ชนิดพันธุ์ มิใช่ไม้แห่งทุกชนิดจะนำมาทำไม้พื้น มีไม้ชนิดหนึ่งชื่อว่า “ไม้มะหาด” มีเนื้ออ่อนเมื่อติดไฟเนื้อไม้จะกลายเป็นลูกไฟแตกกระจายออกจากกองไฟ กระเด็นไปไกล 1-2 เมตร ชาวลัวะไม่นำไม้ชนิดนี้มาทำเป็นพื้น ไม้พื้นส่วนใหญ่จะตัดฟันไม้ป่าที่ขึ้นอยู่ในบริเวณไร่ข้าวเก่า ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

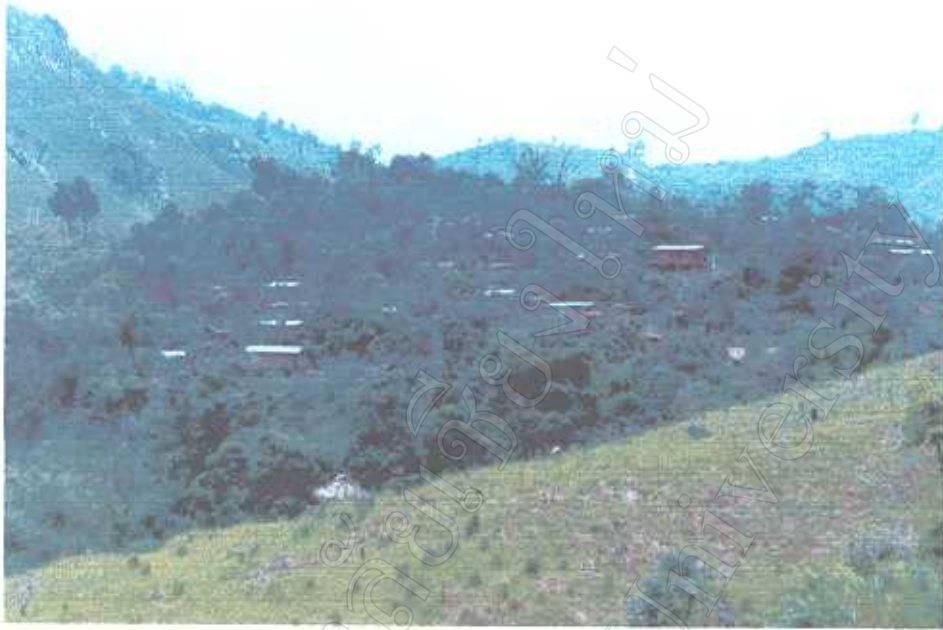
12. ไร่ข้าวเก่าในฐานะเป็นแหล่งชุ่มน้ำใต้ผิวดินป้องกันไฟป่า

บริเวณพื้นที่ที่ทำไร่ข้าวที่ครบกำหนด 3-5 ปี หมุนเวียน ไร่ป่าที่มีอายุสั้น แล้วชาว ลัวะจะกลับมาตัดฟันทำไร่ข้าว 1 ปี ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ไร่ป่าที่อยู่ใต้ผิวดินยังมีชีวิตอยู่ สะสมความชื้น อีกทั้งทำหน้าที่ “ชุ่มน้ำ” จากการสังเกต ชาวลัวะต้องใช้เวลาเผาเศษไม้ที่ตากแห้ง แล้วซ้ำแล้วซ้ำอีก ไฟที่ไหม้จะไม่ลุกลามจากกองไม้แห่งหนึ่งไปอีกแห่งหนึ่ง เมื่อเผาเศษไม้บริเวณ ไร่ข้าวหมดแล้ว ชาวลัวะจะลงมือปลูกข้าวไร่และพืชอื่นๆ เมื่อมีฝนตกลงมาเพียงหนึ่งห้า นิ้วฝน จะทำให้พืชที่ปลูกและป่าที่มีรากขยายพันธุ์ที่งอกใต้ดินไม่เพียงงอกขึ้นมา แต่ยังทำหน้าที่เก็บกักน้ำ ฝนไว้ในรากใต้ผิวดินอีกส่วนหนึ่งด้วย

13. ไร่ข้าวในฐานะเป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์พืชโบราณ

นอกจากจะทำหน้าที่ผลิตข้าว ในไร่พันธุ์โบราณ ดังที่ได้ระบุไว้แล้วในตอนต้น ไร่ข้าวยังทำหน้าที่อนุรักษ์พืชเกษตรและ ไร่ป่าพันธุ์โบราณหลากชนิดอีกด้วย คำว่า “อนุรักษ์” ใน ที่นี้ ดร.สันทนต์ โรจนสุนทร ให้ความหมายว่า คือ “การใช้ประโยชน์และรักษาอย่างชาญฉลาด” ชาวลัวะ ใช้ภูมิปัญญาค่านิยมการใช้ประโยชน์และรักษาพันธุ์พืชโบราณอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน ที่น่าสนใจก็คือ มีพืชโบราณหลากชนิดที่มีอยู่ในสภาพชนิดพันธุ์ท้องถิ่นหรือประจำถิ่น (Endemic) อันเกิดจากการคัดเลือกตามธรรมชาติ (Natural Selection) เช่น หญ้าสามเหลี่ยม มีลำต้น สีดำ หญ้าก้านตอง มีต้นสีขาว ชาวลัวะนิยมนำหญ้าชนิดนี้มาทำจักสาน จะได้ผลิตภัณฑ์สีขาวยุติ สดสวยตามธรรมชาติ

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เป็นที่น่าวิตกว่า พันธุ์พืชโบราณจะสูญสลายเช่นเดียวกับ พันธุ์พืชโบราณในแหล่งอื่นๆ ของไทยและของโลก ถ้าหากชาวลัวะและสังคมชาวลัวะตกอยู่ใน ใต้วงมือของสังคมภายนอกที่คอยจ้องมอมเมาผู้คนในถิ่นห่างไกลหรือชาวเขาที่คอยคุกคามแห่งนี้ ตาม กระแสนิยม “เศรษฐกิจพอเพียง” สังคมที่เคยแข็งแกร่งกลุ่มหนึ่งที่เหลืออยู่น้อยแห่งหนึ่งของประเทศ เราและของโลกให้คงอยู่อย่างเดิม เพื่อพันธุ์พืชโบราณที่ชาวลัวะอนุรักษ์แทนชาวไทยทั้งประเทศ (ฐานิศวรร, 2542)

สภาพหมู่บ้านของชาวลัวะ

สภาพการทำไร่หมุนเวียนของชาวลัวะ

ศาลสี่ประจำหมู่บ้าน

ปฏิทินการปลูกพืชและปฏิทินตั้งคมนาอดีต

ตั้งแต่เดือนมกราคมจนถึงเดือนกุมภาพันธ์จะเป็นระยะเลือกพื้นที่และถางพื้นที่ในเดือนมีนาคมจะทำการเผาไร่เพื่อช่วยให้ดินมีปุ๋ยเพิ่มขึ้นข้าวจะไถ้งาม เดือนเมษายนจะเป็นช่วงเก็บเศษพืชและเผาไร่ครั้งที่สอง ในช่วงเดือนพฤษภาคมจะเป็นช่วงปลูกข้าวไร่หยอดเมล็ดข้าวในช่วงเดือนมิถุนายนจนถึงเดือนตุลาคม จะเป็นช่วงดูแลรักษาต้นข้าว เช่น การถางหญ้า (กำจัดวัชพืช) เดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนธันวาคม เป็นช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตและเก็บข้าวเข้ายุ้งฉาง

ปฏิทินการปลูกพืช สามารถเขียนเป็นไดอะแกรมได้ดังนี้

ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ธ.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
เลือกพื้นที่, ถางพื้นที่	เผาไร่	เก็บเศษพืช เผาไร่ครั้งที่ 2	หยอดเมล็ดข้าว	กำจัดวัชพืช	เก็บเกี่ยวพืชผล	กำจัดวัชพืช	เก็บเกี่ยวและเก็บเข้ายุ้งฉาง				

หมายเหตุ พืชไร่อื่นๆ ก็จะปลูกปะปนกันไปไร่หมุนเวียน

ส่วนปฏิทินตั้งคมนาของชาวลัวะจะเป็นดังนี้

ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ธ.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ที่ผีไร่ 1 วัน	-	-	-	-	-	ทำพิธีสโตด	-	-	-	-	พิธีกินดอกแดง
--- ซ่อมแซมบ้าน ---			ปีใหม่ 5 วัน	-	-	-	พิธีกินข้าวใหม่	-	-	ทำขวัญข้าว	-
--- หาของป่า ---			-	-	-	-	-	-	-	-	-

วันกรรมหมู่บ้านเดือนละ 3 วัน

วันกรรมตระกูล (กรรมผีเรือน) เดือนละ 3 วัน

หมายเหตุ	หยุดวันกรรม	72 วัน
	วันทำผีไร่	9 วัน
	ปีใหม่	5 วัน
	กินข้าวใหม่ ทำขวัญข้าว	1 วัน
	รวมวันหยุดทั้งหมด	88 วัน (ฤเบท, 2529)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

ปฏิบัติการเกษตร และพิธีกรรมเบื้องต้นด้วยการผลิตของชาวลัวะ บ้านเตยกลาง อำเภอปัว จังหวัดน่าน

มกราคม	กุมภาพันธุ์	มีนาคม	เมษายน	พฤษภาคม	มิถุนายน	กรกฎาคม	สิงหาคม	กันยายน	ตุลาคม	พฤศจิกายน	ธันวาคม
เลือกพื้นที่	พื้นที่ไร่	พื้นที่ไร่	เก็บเศษไม้	ปลูกข้าวไร่	กำจัดวัชพืช	กำจัดวัชพืช	เริ่มเก็บเกี่ยว	เริ่มเก็บเกี่ยว	เก็บเกี่ยว	เก็บเกี่ยว	ชนชาวลัวะ
		ถางไร่	เผาไร่	และพืชอื่น	ปลูกพืชผัก		พืชบางชนิด	เกี่ยวข้าว	พืชผสม	ข้าวพันธุ์	และพืชผสม
		เผาไร่	ครั้งที่ 2		เพิ่มเติม			พันธุ์เบา	และเกี่ยว	หนัก	กลับหมู่บ้าน
		ปลูกพืช			บางชนิด			และพืชผสม	ข้าวเบา	เก็บพืชผสม	
		บางชนิด									
บางสำรวจเจ้าหลวงภูคา				บางสำรวจ	บนบานผีป่าผีไร่		พิธี "โสด"		บางสำรวจ		
พิธีเช่นบางตรวจผิป่า				ผีไร่	และมีเจ้าที่ ให้อุดูแล		บางสำรวจ		ผีไร่		
					พืชพรรณต่างๆ ที่ปลูก		ผีบ้าน ผีไร่		ขอขอบคุณผี		
					ในไร่ ให้สมบุญแก่ แข็งแรง		ทำขวัญข้าว		ที่ช่วยดูแล		
									รักษามาแต่อดีต		

ปฏิทินวันหยุดตามประเพณีของชาวลัวะ

มกราคม	กุมภาพันธ์	มีนาคม	เมษายน	พฤษภาคม	มิถุนายน	กรกฎาคม	สิงหาคม	กันยายน	ตุลาคม	พฤศจิกายน	ธันวาคม
วันกรรมของหมู่บ้าน 10 วันครั้ง 3 ครั้ง/เดือน = เดือนละ 3 วัน											
วันกรรมประจำตระกูล (วันกรรมมีเดือน เดือนละ 3 วัน)											
				ทำผีไร่ 1 วัน	ทำผีไร่ 1 วัน	ทำผีไร่ 1 วัน	ทำผีไร่ 1 วัน	ทำผีไร่ 1 วัน	ทำผีไร่ 1 วัน		
			สงกรานต์ (ปีใหม่) 3 วัน				พิธี "โสด"				

รวมวันหยุด (หยุดวันกรรม 72 วัน, ทำผีไร่ 6 วัน, ปีใหม่ 3 วัน, โสด 2 วัน) = 83 วัน

หมายเหตุ บางคนมีวันหยุดไม่ถึง 83 วัน เพราะต้องทำงานอื่นๆ อีก นอกเหนือจากทำไร่ ตามประเพณีแล้ว บางคนทำงานเป็นลูกจ้างในอุทยานแห่งชาติดอยสุภา ซึ่งต้องทำงานตามปกติ ถึงแม้จะตรงกับวันกรรมของหมู่บ้าน ก็ต้องทำงานตามปกติ